

DUTCH | NEDERLANDS

sing me in

collective singing in the integration process of young migrants

Zingen met groepen jonge vluchtelingen

Free handbook

www.SingMeln.eu

Uitgever

Dit handboek is uitgegeven door de Europese Koorfederatie – Europa Cantat (Weberstrasse 59a, 53113, Bonn, Duitsland) voor het “Sing Me In”-project.

Het mag gratis gedownload, verspreid en geprint worden.

De tekst die door de partnerorganisaties geschreven is, valt onder de “Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal Publieke Licentie”. Het mag onder voorwaarden gedeeld en bewerkt worden: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

[De citaten, muzikale voorbeelden of afbeeldingen kunnen hun eigen auteursrechtelijke status hebben. Deze hebben we overal geprobeerd te vermelden.](#)

Partners van het project

Het “Sing Me In”-project is gecoördineerd door

de Europese Koorfederatie - Europa Cantat (DE) www.europeanchoralassociation.org

in samenwerking met:

Estonian Choral Association (EE) www.kooriyhing.ee

Sulasol (FI) www.sulasol.fi

Ung i Kor (NO) www.ungikor.no

ZIMIHC (NL) www.zimihc.nl

Koor&Stem (BE) www.koorenstem.be

A Coeur Joie (FR) www.choralies.org

Musica International (FR) www.musicanet.org

Moviment Coral Català (CAT/ES) www.mcc.cat

Koro Kulturu Dernegi (TR) www.korokulturu.org

Fayha Choir (LB) www.fayhachoir.org

SULASOL

Dit project werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie.

De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteur; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Erasmus+

Overzicht van betrokkenen

Veel mensen hebben bijgedragen aan dit project. Ze staken hun tijd en energie in het proeflezen, vertalen en bijeenbrengen van informatie en teksten. Een overzicht vind je op de website www.SingMeIn.eu

De redactie van deze handboeken is uitgevoerd door:

Burak Onur Erdem, Ingvill Espedal, Côme Ferrand Cooper, Sonja Greiner, Lucille Lamaker, Gautier Lemoine, Olav Øyehaug Opsvik, Pierre-Luc Pfrimmer, Liesbeth Segers, Çağlar Tosunoğlu, Marina Velasquez en Jean Claude Wilkens.

Inhoudsopgave

Welkom bij “Sing Me In”!	5
Waarover gaat het project “Sing Me In”: Collective singing in the integration process of young migrants?.....	5
Onze bijdrage: Vier downloadbare handboeken.....	7
Introductie tot dit handboek #1	9
Waarom zingen met vluchtelingen?.....	10
Hoofdstuk 1: Organisatie	14
Van start gaan.....	14
Uitdagingen in een immer veranderend en onvoorspelbaar veld.....	16
Hoofdstuk 2: Attitudes	17
“Hospitable choir singing”.....	17
Wat is het verschil?.....	19
Een warme en hartelijke groep.....	19
Wat is je doel? Proces, niet product.....	20
Hoofdstuk 3: Repertoire	21
Repertoire kiezen.....	21
Hoofdstuk 4: De sessies leiden	25
De sessies voorbereiden.....	25
Dirigeertechniek en repetitie.....	26
Hoofdstuk 5: Uitvoeringen	29
Is het noodzakelijk?.....	29
Wat zijn de uitdagingen?.....	30
Welke oplossingen zijn er?.....	30
Bronnen en referenties	32

Welkom bij “Sing Me In”!

Beste lezer,

Bedankt dat je de tijd neemt om dit handboek te lezen. We hopen dat het je zal helpen en motiveren om nieuwe muzikale projecten op te zetten! Dit handboek is een deel van een reeks van vier en ontstond in het kader van een Europees project dat van 2016 tot 2018 liep. In deze inleiding presenteren we kort waarover dit project gaat en hoe je dit handboek kan gebruiken.

Waarover gaat het project “Sing Me In”: Collective singing in the integration process of young migrants?

Sommige jongeren lopen een hoger risico om uitgesloten te raken in de maatschappij omwille van hun socio-economische situatie, de buurt waarin ze leven, hun migratieachtergrond, enz. Het “Sing Me In” project heeft als doel om kinder- en jeugdcoördinatoren, muzikleraren en andere geïnteresseerden didactische tips en methodes aan te reiken die ervoor zorgen dat samen zingen de integratie en participatie van die jongeren in de samenleving verhoogt.

Een aantal betrokken jeugdorganisaties die bezig zijn met samen zingen benadrukten de nood aan didactiek en structuur op dat gebied: jongerenorganisaties delen meestal dezelfde uitdagingen en zijn vaak niet op de hoogte van de oplossingen die andere Europese landen al ontwikkelden. De partners in dit project besloten daarom het onderzoek op Europees niveau te voeren en er zo voor te zorgen dat zoveel mogelijk jonge mensen in Europa ervan kunnen profiteren.

Met elf muziekorganisaties uit tien landen, die betrokken zijn bij het jeugdwerk, sloegen we de handen in elkaar en mobiliseerden we ons netwerk om goede praktijkvoorbeelden te verzamelen in onze professionele en geografische omgeving. Gebaseerd op die rijke input uit het veld en met de steun van experts en ervaringsdeskundigen besloten ze om samen nieuwe pedagogische inzichten te ontwikkelen.

Drie handboeken en een repertoirebundel voor kinder- en jeugdkoördirigenten en leraren vormen de belangrijkste tastbare resultaten van het project. In dit materiaal vind je repertoiretips, te vermijden valkuilen, goede praktijkvoorbeelden, communicatiestrategieën, financieringstips, inzingoefeningen, enz. De handboeken zijn beschikbaar in elf talen zodat ze optimaal verspreid kunnen worden en bij jeugdwerkers in en buiten Europa een maximale impact garanderen.

Om die verspreiding te verzekeren organiseerden we een aantal internationale en nationale evenementen als onderdeel van vormingssessies en studiedagen waarop we ons doelpubliek in Europa samenbrachten. Die evenementen maken het mogelijk om in contact te komen met andere ervaringsdeskundigen die op hun beurt de methodes verder zullen gebruiken en verspreiden.

Uit antropologisch onderzoek blijkt dat de menselijke stem waarschijnlijk één van de eerste instrumenten was die de mensheid gebruikte om samen muziek te maken. Sterker nog, het gebruik van de menselijke stem hielp de leden van de gemeenschap om hun kennis en ervaring te ontwikkelen, gevoelens te delen en het dagelijkse leven te organiseren. Samen zingen zorgde voor een groepsgevoel. Het Sing Me In-project gaat dus terug naar een millennia-oude traditie: het biedt nieuwe en effectieve hulpmiddelen om jonge mensen samen te brengen zonder vooroordelen, om kennis en ervaring op te doen en om een productieve en evenwichtige relatie met een gemeenschap op te bouwen.

Waarom is samen zingen zo positief voor de participatie?

Samen zingen is een sociale activiteit. Zelfs bij mensen met uiteenlopende levenswijzen zorgt samen zingen voor een sterke emotionele band. Door de gedeelde ervaring van schoonheid, inspanning en plezier ontstaat en ontstaan en ontwikkelen zich nieuwe relaties. Zingen zelf is natuurlijk een manier om iets samen te doen ongeacht de status van de deelnemers: Bij het zingen zijn we eerst en vooral zangers die samen een muzikaal resultaat voor ogen houden. Het zorgt ervoor dat er nieuwe relaties ontstaan die gebaseerd zijn op gelijkheid: schijnbare verschillen verdwijnen en maken plaats voor dialoog en begrip. Samen zingen is echter niet het enige hulpmiddel, het is slechts één manier om participatie te stimuleren. Ook andere muzikale activiteiten, sport, educatie, werkervaring, enz. zijn uitgelezen kansen om diezelfde doelen te bereiken.

Onderstaand citaat van Anne Haugland Balsnes¹, hoogleraar muziek uit Noorwegen, licht dat toe:

“De zangstem is een deel van het lichaam en is sterk verbonden met de ademhaling. Tijdens het zingen ontspan en train je je spieren, botten en longcapaciteit. Zingen draagt bij tot lichamelijk welbehagen. Zingen in een koor zorgt behalve voor vreugde en enthousiasme ook voor mentaal welzijn. Het wordt omschreven als een “kick”, als het gevoel van verliefdheid of een langdurige high. Zulke ervaringen zijn waardevol voor de gezondheid en de kwaliteit van leven.

Taalvaardigheid is een van de belangrijkste aspecten van integratie in een nieuw land. In een koor kan je een nieuwe taal leren in een vriendelijke, laagdrempelige omgeving door middel van communicatie tijdens repetities en via liedteksten. Je hoeft de landstaal niet vloeiend te spreken om als volwaardig koorlid geaccepteerd te worden. Een koor draagt bij aan de totstandkoming van sociale netwerken, wat ook essentieel is voor integratie.

Zingen in een koor is de eenvoudigste manier van muziek maken, omdat het instrument – de zangstem – deel van het lichaam uitmaakt. Voor een koor heb je alleen een groep mensen, een beschikbare locatie en een dirigent nodig. Toch is er geen garantie dat de vele positieve resultaten die hierboven genoemd zijn, bereikt worden. Het is cruciaal dat zowel het sociale als het muzikale gedeelte van het koor doordrongen zijn van gastvrijheid.”

In de projecttitel staan de woorden ‘collective singing in the integration process of young migrants.’ Hieronder zullen we elk van die termen bespreken. Het belangrijkste doel daarbij is om processen en projecten te ondersteunen die verschillen tussen mensen overbruggen. Naarmate de tijd vordert, zullen zangers manieren vinden om elkaar op individueel niveau te leren kennen en nieuwe banden te smeden zodat ze een vanzelfsprekende band met de groep voelen.

Jonge nieuwkomers of jongeren die sterk verbonden zijn met hun migratieachtergrond maken deel uit van onze

¹ Anne Haugland Balsnes (geb. 1969) is professor muziekwetenschap en hoofd onderzoeksbeleid aan de Universiteit van Agder en Ansgar University College in Kristiansand, Noorwegen. Ze is ook praktiserend dirigent en zangeres.

Europese maatschappij. Ze leren, werken, spelen, praten en bewegen met de rest van hun generatie en zijn de volwassenen van morgen. De manier waarop ze in relatie staan met hun omgeving en de manier waarop die met hen interageert bepaalt gedeeltelijk hoe onze maatschappijen in de toekomst eruit zullen zien. Hoewel je dit handboek waarschijnlijk van het internet hebt gedownload, geloven wij ook dat het digitale netwerk en de 'virtual communities' geen antwoorden geven aan de uitdagingen die ons te wachten staan. We hebben contact, uitwisseling, dialoog en samenwerking in het échte leven nodig.

In groep zingen is een zeer flexibele kunstvorm, die voornamelijk gedefinieerd wordt door een methode (samen zingen) en zich op die manier kan aanpassen aan nieuwe muzikale en culturele inhoud en er ook nieuwe aan kan toevoegen. Het gevoel van samenzijn en vreedevol ontmoeten maakt deel uit van de Europese idealen (en wordt ook belichaamd door vele initiatieven binnen en buiten de Europese instellingen.).

Voor wie is dit project bedoeld?

Hoofddoelgroepen: Het project streeft er naar jonge mensen te helpen

- die in verschillende Europese landen wonen en ook daarbuiten.
- uit de cultuur van het gastland en met een culturele achtergrond die verschillend is aan die van het gastland (migranten en vluchtelingen).
- mensen die zingen en mensen die dat nog niet doen.

Directe doelgroepen: de handboeken werden geschreven om dienst te doen voor

- professionals in het jongerenwerk: dirigenten van kinder- en jeugdkoren, sociaal werkers.
- (muziek)leerkrachten die werken met kinderen en jongeren met verschillende culturele achtergronden.

Multiplicatoren: Om de ontwikkelde materialen en kennis te verspreiden, doen we beroep op een breed netwerk van

- organisaties die samenwerken met professionals uit het jeugdwerk.
- organisaties die goede praktijkvoorbeelden kunnen voorstellen of de resultaten van het project, inclusief de handboeken en de repertoiregids, mee kunnen verspreiden.

Onze bijdrage: Vier downloadbare handboeken

Het resultaat van ons werk bestaat uit drie handboeken en een repertoirebundel die vrij downloadbaar zijn via www.SingMeIn.eu

- Sing Me In: Zingen met groepen jonge vluchtelingen
- Sing Me In: Jonge mensen met een migratieachtergrond opnemen in bestaande koren
- Sing Me In: Werken in een schoolcontext
- Sing Me In: repertoirebundel (Repertoire Guide)

Elk van de drie eerste handboeken is beschikbaar in elf talen: Arabisch, Catalaans, Duits, Engels, Ests, Fins, Frans, Nederlands, Noors, Spaans en Turks. Mocht je interesse hebben om een extra (moeder)taal toe te voegen, aarzel dan niet om contact met ons op te nemen. Neem zeker een kijkje op www.SingMeIn.eu om te zien of jouw taal ondertussen al beschikbaar is.

Welke resultaten verwachten we?

We hopen

- dat onze handboeken bijdragen tot het opzetten van meer integratie- en participatieprojecten.
- dat de koren meer deelnemers kunnen verwelkomen met diverse achtergronden.
- dat leerlingen en klassen profiteren van zangactiviteiten (door betere schoolresultaten en een goede klasdynamiek)
- dat alle deelnemers en organisatoren beloond worden met plezier en blijdschap, gedeelde vreugde en muziek.

Om dat allemaal te bereiken, hebben we je hulp nodig. Deel deze handboeken met je vrienden en geïnteresseerden of laat ons weten hoe we ze kunnen verbeteren.

Uitleg bij de terminologie

De Engelse titel van het project is is "Sing Me In: Collective singing in the integration process of young migrants". We verklaren waarom:

[...] collective singing [...] – samen zingen

Hoewel de meeste partners in dit project bezig zijn met koorzang, denken we dat elke vorm van collective singing (samen zingen) of samen zingen voordelig kan zijn. De traditionele organisatie van een koor - een dirigent, partituren, zangers in verschillende stemmen – is niet de enige vorm waarin samenzingen kan gebeuren. Onze benadering gaat dus over iedere vorm van samen zingen, a capella of met instrumenten, één- of meerstemmig, en behelst ook alle soorten repertoire of stijlen. De intieme en verbindende ervaring bij het combineren van stemmen is wat samen zingen zo speciaal maakt.

[...] integration process [...] - participatie

Sinds de start van het project beseften we dat de term integration (integratie of participatie) in bepaalde landen, culturen en talen als ouderwets, verkeerd of politiek incorrect zou kunnen worden beschouwd. Onze doelstelling is niet om te bepalen of migranten geïntegreerd of betrokken moeten zijn. De bedoeling is om ideeën en handvaten aan te reiken die je in verschillende diverse contexten kan aanpassen. Zo kunnen mensen met verschillende achtergronden vredig samenleven in een geografische, politieke, economische en culturele ruimte waarbij samen zingen een middel kan zijn om elkaar te ontmoeten en een gesprek aan te gaan. Zo maakt zingen het leven voor iedereen aangenamer.

Let wel, dit proces werkt in twee richtingen: integratie is nodig, zowel voor de gastcultuur als de migrantencultuur. In onze diverse wereld is het van belang dat iedereen zich integreert.

[...] young [...] - jong

Het project focust op jonge migranten. Met jong bedoelen we mensen die nog naar school gaan en opgeleid worden, van kinderen in de kinderopvang totdat ze volwassen zijn. Waar we een specifieke leeftijdsgroep voor ogen hebben, vermelden we dat in de tekst. Young is natuurlijk een zeer variabele term, afhankelijk van het land, de cultuur en socio-economische situaties.² Je zal merken dat we soms verwijzen naar activiteiten en praktijken als integratiemiddel waar verschillende generaties aan deelnemen. Of dat we proberen te leren van ervaringen met volwassenen waarvan we bruikbare informatie kunnen afleiden en delen. Zo kunnen ook een aantal tips uit de handboeken worden toegepast op volwassenen in een gelijkaardige context.

[...] migrants [...] - migranten

Volgens UNESCO kan de term migrant begrepen worden als: 'iedere persoon die tijdelijk of permanent in een land woont waar hij of zij niet geboren werd, en waar hij belangrijke sociale banden mee verworven heeft.' Deze definitie omvat ook vluchtelingen en asielzoekers.

Ons project is echter breder, en omvat ook jongeren met een migratieachtergrond (eerste, tweede en zelfs derde generatie) die meer integratie, inclusie of participatie in de gastcultuur nodig hebben. We zijn er ons van bewust dat bepaalde jonge migranten geen steun meer nodig hebben. Anderzijds merkten we ook op dat veel tips die we verzamelden ook toegepast kunnen worden bij het werken met jonge niet-migranteng die mogelijk geen toegang tot cultuur hebben en sociaal of op een andere manier benadeeld worden in onze maatschappij.

Clément Vidal

Introductie tot dit handboek #1

Dit handboek is bedoeld voor iedereen die overweegt of van plan is om een project te beginnen om samen met een specifieke doelgroep te zingen. Die doelgroep zijn vluchtelingen en asielzoekers: mensen die gemigreerd of gevlucht zijn voor oorlog en armoede. Zij verblijven in vluchtelingen- en asielzoekerscentra, -kampen of vergelijkbare accommodaties. Dit handboek is gemaakt door partners uit de Europese Unie, Turkije en Libanon en gebaseerd op bronnen uit diezelfde gebieden. Dit specifieke handboek is gecoördineerd door de Choral Culture Association in Turkije en Ung i Kor, de Noorse bond voor kinder- en jongerenkoren.

Via twee verschillende vragenlijsten zijn uit al deze regio's verhalen en ervaringen verzameld. Eerst hebben de makers van dit handboek informatie verzameld van ruim 100 verschillende projecten waarin samen met jonge migranten gezongen wordt. Daarna zijn de managers van geselecteerde projecten benaderd, zodat zij diepgaandere vragen over het werken met vluchtelingen in centra of kampen konden beantwoorden. De structuur van dit handboek stond al vast voordat dit laatste deel van het onderzoeksproces startte. De vragen in de tweede vragenlijst waren zo opgesteld dat ze binnen die structuur zouden passen.

Naast de twee vragenlijsten zijn er via de netwerken van de genoemde organisaties ook informelere interviews gehouden en gesprekken gevoerd. Bovendien is gebruikgemaakt van de praktijkervaring van de betrokken partners. Er zijn verwijzingen opgenomen naar een aantal literaire en onlinebronnen. We raden aan om die te bekijken voor verdere informatie. Behalve reflectie en advies gebaseerd op het genoemde onderzoek, heeft ook de Noorse professor muzikwetenschap en koorexpert Anne Haugland Balsnes bijgedragen met een korte tekst in hoofdstuk 2.

Het doel van dit handboek is om iedereen die overweegt om samen met vluchtelingen te zingen een leidraad te bieden en – niet in het minst – aan te sporen. Hiertoe geven we niet alleen praktisch advies. Tevens reflecteren we op verschillende soorten uitdagingen en op vragen die tijdens het onderzoeksproces zijn opgeworpen. Het onderzoek is gebaseerd op projecten van verschillende omvang, vormen en doelen. We hopen dat ons handboek nuttig is voor een even gevarieerd scala aan projecten in veel verschillende landen.

In dit handboek reiken we een aantal concrete adviezen aan. Toch denken we dat niemand - ook wij niet - het ultieme antwoord heeft op alle mogelijke uitdagingen die zich tijdens je project kunnen voordoen. Verschillende subdoelgroepen vragen om steeds andere oplossingen en ontwerpen. Hetzelfde geldt voor verschillende structuren van immigratiesystemen en -instituten in Europese landen en andere regio's. Het beste advies is om te beginnen met onderzoek en ook de sprong te wagen om betrokken te raken bij projecten, mensen en plaatsen waarvan je het resultaat misschien niet kent.

De structuur van dit handboek bestaat uit vijf verschillende hoofdstukken: 1. Organisatie, 2. Attitudes, 3. Repertoire, 4. De sessies leiden en 5. Uitvoeringen. Zo behandelen we een groot deel van de verschillende onderwerpen die tijdens de planning van je project om tijd en aandacht vragen.

In hoofdstuk 1, Organisatie, bieden we eenvoudige handvatten om aan de slag te gaan. Beschreven wordt de omgang met vluchtelingen, vrijwilligers, werknemers en anderen in een immer veranderend en onvoorspelbaar veld. We nemen je mee in een proces dat begint met het vormen van je initiële idee, en leiden je vervolgens tot in detail langs alle aspecten die je moet overwegen.

In hoofdstuk 2, Attitudes, bespreken we mogelijke benaderingen van zingen met vluchtelingen en asielzoekers. Waarin verschilt het van andere zangsessies en hoe beïnvloedt dat het project? Het hoofdstuk onderzoekt dit onderwerp aan de hand van een tekst van de Noorse professor muziekwetenschap Anne Haugland Balsnes over "hospitable choir singing". Hoe creëer je de ideale omgeving voor mensen met verschillende culturele achtergronden die in een onbekend land zijn terechtgekomen?

In hoofdstuk 3 behandelen we het Repertoire. Hoe vind en selecteer je repertoire dat geschikt is voor een vluchtelingenkoor? Welke factoren bepalen de repertoireselectie voor koorprojecten met vluchtelingen? Wat voor genres, moeilijkheidsgraden, talen en culturen kun je erin opnemen?

Hoofdstuk 4 gaat gedetailleerd in op het leiden van de sessies. Het belicht repetitiemethoden en manieren om de koorzangers (m/v) tot een goed team te maken. Ook is hier rekening gehouden met mogelijke kwetsbare punten of trauma's waar de zangers wellicht mee te maken hebben. Daarnaast gaat dit hoofdstuk in op het efficiënt organiseren van de logistiek.

Hoofdstuk 5 richt zich op de rol van optredens binnen deze projecten. Hoe belangrijk zijn uitvoeringen voor de groep? Welk effect hebben ze op het succes van het project? Is het een must of een optie? Ook belicht dit hoofdstuk verschillende meningen over de betekenis van optredens bij het werken met vluchtelingen.

Waarom zingen met vluchtelingen?

"We leven in een tijd waarin een ongeëvenaarde hoeveelheid mensen ontheemd is. Nog nooit eerder waren 65,6 miljoen mensen ter wereld gedwongen om hun (t)huis te verlaten. Bijna 22,5 miljoen van hen is vluchteling, van wie ruim de helft jonger dan 18 jaar is. Ook zijn er tien miljoen staatlozen, die geen aanspraak kunnen maken op een nationaliteit en fundamentele rechten als educatie, gezondheidszorg, werk en bewegingsvrijheid. (...) elke minuut raken bijna 20 mensen gedwongen ontheemd (...)" (UNHCR 2017a³)

Dit citaat en deze cijfers zijn afkomstig uit UNHCR's statistisch jaarboek uit 2016. Ze schetsen een achterliggende context voor de enorme actuele veranderingen en een belangrijk deel van het huidige politieke discours in het hedendaagse Europa. Hoewel slechts 17 procent van de ontheemde mensen binnen Europa wordt opgevangen (ibid.), gaat het alsnog om onthutsende aantallen: zo is de vluchtelingenpopulatie in Duitsland in de loop van 2016 meer dan verdubbeld. Toch zijn het een paar arme ontwikkelingslanden die het grootste deel van de vluchtelingen opvangen (UNHCR 2017b). Hoewel staten, organisaties en instituten werken aan een oplossing voor deze situatie, zal deze grote, wereldwijde kwestie zonder twijfel nog vele, vele jaren blijven spelen.

Veel mensen hebben het verlangen om als burger en medemens hun steentje bij te dragen en mensen in nood te helpen, vaak het liefst zo, dat ze hun beste vaardigheden en expertise kunnen inzetten. Als je overweegt om te werken met een vluchtelingenkoor, dan beschik je vermoedelijk over bepaalde vaardigheden en expertise in dit veld. Bovendien geloof je waarschijnlijk net als wij in de kracht van zingen en muziek als sociaal instrument om

³ Vertaald door Sara Sloan

mensen samen te brengen en het beste in elkaar naar boven te halen. In de volgende paragrafen willen we je graag steunen in je overtuiging en aanmoedigen om de benodigde stappen te zetten om je visie te realiseren. Dus, waarom zingen met vluchtelingen?

Het werkt!

De sociale, lichamelijke en psychologische effecten van samen zingen zijn uitvoerig bestudeerd. We kunnen in deze tekst lang niet naar alle studies verwijzen, maar dat het is zeker boeiend om er verder in te duiken. Naast wetenschappelijke artikelen bestaan er ook veel voorbeelden van toegankelijke onlinebronnen over dit onderwerp⁴. De effecten van samen zingen zijn vooral voor vluchtelingen bijzonder relevant: denk aan het uiten van onderdrukte emoties en mogelijk het verminderen van angst. Naast dit soort bewezen effecten is samen zingen een ideale manier is om sociale contacten op te doen, verschillende cultuuruitingen uit te wisselen en mensen samen te brengen. Als je project op een geschikte manier ontwikkeld en geïmplementeerd wordt, zal het voor alle betrokkenen zeker een positieve en belonende ervaring zijn.

Het kan!

Of het nu vluchtelingenkampen zijn die geleid worden door ngo's of plaatselijke centra die gefinancierd worden door de overheid, een aanbod van betekenisvolle activiteiten voor vluchtelingen wordt waarschijnlijk omarmd. In de meeste gebieden zijn er meerdere financieringsbronnen beschikbaar. Voor een goed uitgedacht project is de kans op financiering dan ook aanzienlijk. Bovendien beschik je als artiest, docent of cultureel werker over nuttige en bruikbare organisatorische vaardigheden. Het werken met vluchtelingen zal op een paar hoofdpunten afwijken van andere delen van je dagelijkse culturele werk en gepaard gaan met diverse uitdagingen; toch heb je het merendeel van de benodigde vaardigheden waarschijnlijk al in huis. Bovendien is samen zingen vergeleken met andere activiteiten goed realiseerbaar, ondanks de onvoorspelbare en moeilijke levensomstandigheden van vele vluchtelingen. Het vergt weinig middelen en is gemakkelijk aan te passen aan de beschikbare faciliteiten van de locatie.

Het is nodig!

Veel vluchtelingen en asielzoekers hebben zeer dramatische en traumatische ervaringen meegemaakt. Op doorreis in een kamp of asielzoekerscentrum is hun toekomst bovendien nog onduidelijk en kan het dagelijks leven zeer uitdagend zijn. In zo'n geval is een sociale, louterende ervaring van samen zingen niet alleen een welkome afleiding van de uitdagingen waarmee ze geconfronteerd worden: het kan een zeer belonende en betekenisvolle activiteit zijn. Soms kan het de zangers verlossen van diepe frustratie, depressie, eenzaamheid en woede. De ruimte krijgen om te floreren en je samen met anderen te ontwikkelen is meer dan een triviaal tijdverdrijf. Je werk kan een serieuze impact hebben op de kwaliteit van het leven van anderen.

Wij hopen dat dit handboek je inspiratie en zelfs handvatten biedt om een nieuwe uitdaging aan te gaan en een positieve bijdrage te leveren aan de levens van mensen met zeer uitdagende levenssituaties. Daarnaast geloven we en hebben we gezien dat dit soort projecten alle betrokkenen een geweldig gevoel van beloning en zelfontplooiing geven. Niet alleen voelt het goed om anderen te kunnen helpen en iets voor hen te kunnen betekenen. Het kan je verrassen wat nieuwe vrienden en mensen waarvan je zou denken dat ze al meer dan genoeg aan hun hoofd hebben, je te bieden hebben.

Bij wijze van extra motivatie sluiten we deze introductie af met het verhaal van Farah, die zich via de liedjes op haar kleuterschool wegwijs wist te maken in de taal van haar nieuwe thuisland.

Je kunt het – en als je het al overweegt: ga ervoor! Succes!

Van zang naar taal

Door Nora Bilalovic Kulset, postdoc van het departement Muziek aan de Technisch-natuurwetenschappelijke Universiteit van Noorwegen (NTNU).

Zingen doorbreekt de taalbarrière en "smokkelt" taal het brein in. Hieronder lees je hoe de driejarige Farah de taalbarrière wist te doorbreken door te zingen.

---

4 Een verzameling links vind je op de website van de Europese Koorfederatie - Europa Cantat

Farah (3 jr.) zit in de kring naast de anderen op het bankje. Ze zit nu twee maanden op school, maar heeft nog geen enkel woord gesproken. Stilletjes en verlegen als ze is, mag ze soms de rol van baby spelen als de kinderen vadertje en moedertje spelen. Een stille en gehoorzame baby. Ze is nogal op zichzelf en wordt niet echt opgemerkt door de andere kinderen. Zoals altijd zingen we samen in de kring, dezelfde Noorse kinderliedjes die we het hele semester hebben geoefend. Plotseling klinkt daar een nieuwe stem, helder en precies. Net als de rest draai ik me om richting Farah. Ze zingt luid en duidelijk, met een perfecte uitspraak, ze kent elk loopje en elke wending van de melodie. Ik voel hoe ik kippenvel krijg terwijl we verder zingen en de andere kinderen stralend glimlachen. Ze roepen: "Kijk naar Farah, ze kent het liedje! Ze kent het liedje! Hee Farah, Farah, laat zien van je kunt!" Farah gaat rechtop zitten en glimlacht trots en tevreden terwijl ze blijft meezingen. Nadat we in de kring hebben gezeten, is het tijd voor "het hulpje van de dag" om een assistent uit te kiezen, om met hun armen de poort te creëren waar iedereen doorheen moet om de lunchtafel te bereiken. Farah is nog nooit gekozen als assistent. Het hulpje van vandaag is een van de oudste kinderen, met een vrij sterke sociale positie. Zonder aarzeling selecteert ze Farah als haar assistent, en een ander kinderliedje wordt ingezet. Farah kent ook dit liedje. De volwassenen kijken elkaar aan. We beseffen allemaal dat vandaag een nieuwe wereld is aangebroken voor Farah. Vanaf nu hoort ze erbij en kan ze verdere taalvaardigheden opdoen door met de andere kinderen te spelen.

Zingen kan op veel manieren bijdragen aan taalverwerving, en in deze korte tekst wil ik drie verschillende manieren toelichten:

- het verbreekt "de dubbele binding"
- door te zingen, oefenen we zonder toewijding
- door te zingen, "smokkelen" we de taal in ons brein

"De dubbele binding" – vrienden maken

Wie werkt met kinderen die een andere taal spreken, zal het bekend voorkomen: kinderen kunnen tijdens het spelen buitengesloten worden als ze de moedertaal van de andere kinderen niet voldoende beheersen. Dit hoeft geen bewuste actie van de andere kinderen te zijn, maar het is niet makkelijk om te spelen met iemand die niet begrijpt wat je zegt. Kibsgaard en Husby (2014) en Tabors (2008) hebben dit goed beschreven. Iedereen die een nieuwe taal aan het leren is, loopt tegen het volgende probleem aan: om de taal te leren, heb je contact nodig met iemand die de taal spreekt. Maar om toegang te verkrijgen tot iemand die de taal spreekt, moet je al een beetje van de taal kennen. Deze situatie noemen we de zogenaamde "dubbele binding" (Tabors 2008). Het doorbreken van deze binding, zodat het kind mee kan doen aan de sociale interactie, is een belangrijke sleutel tot toegang naar de taal die hij of zij aan het leren is.

En dit is waar zang in het spel komt.

Door op school veel met elkaar te zingen – en een vast repertoire vaak te herhalen, zodat iedereen bekend raakt met de liedjes – kunnen we de dubbele binding doorbreken, zoals gebeurde in het verhaal over Farah. Voor kinderen is zingen anders dan voor veel volwassenen. Wij zien het misschien als activiteit, iets dat we wel of niet kunnen, iets dat we zouden moeten doen, of als tijdverdrijf. Voor kinderen is zang een vorm van communicatie – een taal die ze gebruiken om onderlinge banden te versterken. Eigenlijk werkt het bij volwassenen op dezelfde manier. Vaak wordt dit bij volwassenen overschaduwed door gedachten over kwaliteit, het onthouden van teksten en een goede uitvoering. Wanneer we samen zingen, stijgt bij kinderen en volwassenen het gehalte van het liefdeshormoon oxytocine in ons lichaam. Oxytocine versterkt empathische gevoelens, het zorgt ervoor dat we elkaar meer mogen, elkaar meer vertrouwen, en meer aan onze naasten denken dan aan onszelf (Grape et al. 2003; Keeler et al. 2015; Kreutz 2014). Als volwassenen hun gedachten opzijzetten – over de vraag of de toonhoogte juist is en de kinderen het liedje dat ze zingen wel leuk vinden – kunnen ook zij meer van deze processen profiteren. Kinderen kunnen dit makkelijk en creëren als groep al zingend een onderlinge band, nieuwe vriendschappen en nieuwe manieren van samenzijn. Stel je eens voor hoe heerlijk het is om samen met iemand op de schommel te zitten en een lied te zingen dat je allebei kent, ook al spreekt een van jullie de taal niet zo goed.

Leren zonder te hoeven onthouden

Een andere sleutel tot taalverwerving is de kans krijgen om een nieuwe taal vrijblijvend uit te proberen. Zonder jezelf te diskwalificeren uit angst om de juiste woorden niet te kunnen vinden, aldus (onder andere) Tabors (2008). Dit kan in situaties waarin de leerling kinderen en volwassenen uitgebreid kan observeren terwijl ze de taal spreken.

Vervolgens is het belangrijk dat de leerling zinnen en klanken kan uitproberen die niet altijd in de dagelijkse communicatie worden gebruikt. Dit klinkt “als muziek in de oren” voor zij die al onderzoek doen naar kinderen, zingen en taalverwerving. Is dit immers niet precies wat er gebeurt wanneer we samen zingen? Het kind krijgt de kans om te observeren hoe kinderen en volwassenen zingen en de taal gebruiken – en door mee te doen, kan het kind de nieuwe taal vrijblijvend uitproberen. Bovendien draagt de melodie van het lied bij aan de intonatie, en het ritme aan de timing van moeilijke fonemen. Sommige kinderliedjes mogen dan vreemde liedteksten hebben, het blijft nuttig taalspel. Dit is allemaal zeer bevorderlijk voor taalverwerving.

Het brein misleiden met zang

Het brein beschouwt praten en communiceren via taal als een andere actie dan het zingen van een liedtekst (Sacks 2007). Daarom zijn mensen die na een beroerte hun spraakvermogen hebben verloren, nog wel in staat om liederen te zingen⁵. Simpel gezegd: het zingen van liederen in een bepaalde taal is een manier om die taal het brein in te “smokkelen”. Het brein geniet van het sociale aspect van het samen zingen en is zich van geen kwaad bewust. Ondertussen gebeuren er veel nieuwe dingen. Zo is de tong elke nieuwe beweging aan het oefenen die zij in de nieuwe taal nodig heeft, en raken frases en zinnen in ons geheugen geprent. En dan hoor je op een dag hoe het kind met een andere moedertaal tekstregels van een lied gebruikt om contact met anderen te maken. Als het om een bekend lied gaat, levert dat gegarandeerd een goede reactie op van andere kinderen (en zeker ook van volwassenen)!

De voorbeelden in deze tekst gaan over kinderen op school, maar zang als mogelijke manier om een nieuwe taal te leren, kent geen leeftijdsgrens. Wat hier is beschreven, werkt bij iedereen even goed - ongeacht de leeftijd - dus zing uit volle borst!

Nora Bilalovic Kulset is postdoctoraal musicoloog aan het departement Muziek, aan de Technisch-natuurwetenschappelijke Universiteit van Noorwegen (NTNU). Haar onderzoek richt zich onder andere op de manier waarop zingen en andere muziekvormen de verbondenheid, taalverwerving en het algemeen welzijn van jong en oud kunnen versterken.

---

⁵ Dit heet “Brocas aphasia”, zie <https://psychneuro.wordpress.com/2016/02/10/brocas-aphasia-learning-to-speak>

Hoofdstuk 1: Organisatie

Zoals geldt voor elk project, vraagt een succes een slimme en grondige voorbereiding. Het werken met vluchtelingen en met de structuren en instituten waarmee zij te maken hebben, vereist kennis over verschillende onderwerpen. In dit hoofdstuk krijg je algemeen advies: hoe je van start gaat; met welke mogelijke uitdagingen je rekening dient te houden; en hoe je aan de kennis, financiering en netwerken kunt komen die nodig zijn om je project vorm te geven. De uitdagingen en omstandigheden verschillen per land, regio en stad, dus dit is slechts algemeen advies. Je kunt het gebruiken als checklist: hoe zijn de algemene opmerkingen van toepassing op jouw specifieke situatie?

Van start gaan

Een idee

De kern van een uitvoerbaar project is altijd een goed doordacht en helder geformuleerd idee. Het (samen)werken met organisaties en instituties die vluchtelingenkampen en –centra kan in meerdere opzichten uitdagend zijn. Dat betekent dat je je oorspronkelijke idee waarschijnlijk verder moet ontwikkelen en wijzigen. Het belang van een weloverwogen basisidee is dus groot, dat maakt wijzigen makkelijker. Kijk eerst goed naar je eigen vaardigheden en beschikbare bronnen; waar kun je het best beginnen? Kan je beter beginnen met een specifiek artistiek of muzikaal idee, of met een reeks pedagogische concepten? Het antwoord ligt waarschijnlijk ergens in het midden: waarschijnlijk zijn de methoden die je wilt gebruiken nauw verbonden met de muzikale ideeën die je al kent en bij je achtergrond en vaardigheden passen. De uitvoering en de manier waarop je dit aanpakt, zal ergens verwijzen naar je oorspronkelijke idee – en dit waarschijnlijk beïnvloeden. Het heeft zeker voordelen om vanaf het begin te werken met een concreet, uitgedacht idee. Dat idee kan maar beter niet al te ingewikkeld zijn. Een eenvoudig idee dat flexibel is en open staat voor aanpassingen en veranderingen kan gedurende het hele proces van belang zijn.

Onderzoek

Om een uitvoerbaar plan te kunnen maken, is enig onderzoek nodig. Een van de aspecten is de doelgroep: bestaat die uit kinderen, tieners, jongvolwassenen of oudere deelnemers? Wat zijn de verschillende herkomstlanden die vertegenwoordigd zijn? Zijn er culturele verschillen waar je tijdens je voorbereiding rekening mee dient te houden? Wat voor activiteiten worden in het kamp of centrum al aangeboden? Zijn er speciale regels over het bezoeken van de locatie? Kunnen de deelnemers de locatie verlaten? Wat zijn regels voor documentatie, foto's, enzovoorts. Neem zo vroeg mogelijk bij de ontwikkeling van je project contact op met het vluchtelingencentrum of –kamp, om zoveel mogelijk antwoorden te krijgen op deze en andere vragen die je zelf nog kunt verzinnen.

Partners

Hoe vaardig en vindingrijk je misschien ook bent, het biedt altijd voordelen om steunende, creatieve partners te hebben – zo mogelijk binnen de vluchtelingenopvang. Kijk ook goed naar je eigen sociale en professionele netwerk: wie zou een geschikte partner kunnen zijn om bij je project te betrekken? Dat kunnen andere dirigenten, muzikanten, docenten of zelfs maatschappelijk werkers zijn, maar ook mensen die betrokken zijn bij publieke, religieuze of private organisaties die je kent. Als je niet eerder met vluchtelingen hebt gewerkt, is de kans groot dat je met diverse nieuwe uitdagingen te maken zult krijgen. Het is zeer aan te raden om die uitdagingen met iemand te bespreken en samen met anderen aan te gaan. Bedenk bij het zoeken naar partners ook welke vaardigheden en ervaring van pas komt en die je zelf misschien niet in huis hebt. Vluchtelingen kunnen tijdens hun reis of in het gebied dat ze ontvlucht zijn moeilijke of traumatische ervaringen hebben meegemaakt. Ben je in staat om daarmee om te gaan? Ken je iemand die al ervaring heeft met dat soort kwesties? Neem contact op en stel een competent team samen.

Financiering

Samen zingen is vergeleken met alternatieve activiteiten budgetvriendelijk. Als je een kamer of ruimte van redelijk formaat en een vaardige en geschikte dirigent gevonden hebt, heb je al een mooie basis. Dat wil echter niet zeggen dat je het belang van voldoende financiering voor je project moet onderschatten. Overweeg afhankelijk van de omstandigheden ook of je tijdens het organiseren van de sessies een assistent nodig hebt. Voldoende financiering is eveneens belangrijk. Voor culturele activiteiten voor migranten bestaan er meerdere financieringsbronnen.

Om voldoende financiering te ontvangen, is het van groot belang om voor je project een budget, tijdlijn en plan op te stellen, het liefst zo transparant en gedetailleerd mogelijk. Maak van tevoren afspraken en stel een conceptversie op van een intentieovereenkomst met je potentiële partners. Probeer bovendien alle potentiële kosten in te calculeren, zodat je budget haalbaar en realistisch is. Potentiële financieringsbronnen kunnen bestaan uit nationale fondsen of fondsen van plaatselijke bedrijven of lokale overheden. Zo is dit handboek gefinancierd door het Erasmus+ programma van de Europese Unie. Naast dit soort transnationale programma's kan je ook op zoek gaan naar financieringsbronnen in je eigen land en regio. Soms beschikt ook de organisatie die het kamp of centrum leidt over een klein budget voor sociale activiteiten. Aarzel niet om contact op te nemen met organisaties of mensen die je kunnen helpen in je zoektocht naar financiering.

Communicatie

Om partners en medewerkers succesvol bij je project te betrekken, is communicatie essentieel. Het is niet alleen van belang om een goed uitgedacht plan en budget te hebben, maar ook om dit zo goed en begrijpelijk mogelijk te presenteren. Het is eveneens belangrijk om wat achtergrondonderzoek te doen. Probeer een zo goed mogelijk beeld te vormen van het dagelijks leven van zowel de vluchtelingen als de vrijwilligers en professionals die met hen werken. Als je hun behoeftes en uitdagingen begrijpt, ben je ook beter in staat om een plan te op te stellen en dit naar alle betrokkenen te communiceren.

Een ander aspect is de publiciteit van je project. Als je je project goed onder de aandacht van de media kunt brengen, is dat een goede indicatie van een solide en goed uitgedacht project. Sommige vluchtelingen kunnen echter in de situatie verkeren waarin dergelijke publiciteit niet gewenst is, en misschien ook wettelijk verboden. Als je van plan bent om voor publiciteit te zorgen, zal je daarover eerst helderheid moeten krijgen.

Details en logistiek

Wanneer gezorgd is voor financiering, goede afspraken en een initieel plan, is het tijd om na te denken over de concrete, praktische invulling. Waar en hoe vaak zou je de sessies moeten houden? Heeft het vluchtelingencentrum of –kamp ruimtes en faciliteiten beschikbaar, of moet je met de deelnemers naar een andere locatie gaan? Heb je een piano of andere instrumenten nodig en zo ja, zijn die beschikbaar? Hoe ziet een reguliere week van de deelnemers eruit en hoeveel tijd is er beschikbaar voor jouw activiteit?

Eerdere bovenstaande adviezen in deze tekst vormen samen de sleutel tot het vinden van passende antwoorden op bovenstaande vragen. Pas wanneer je die vragen beantwoord hebt, weet je of je initiële plan in de praktijk zal werken of niet. Zo niet, dan kun je zoeken naar mogelijke aanpassingen van je project.

Uitdagingen in een immer veranderend en onvoorspelbaar veld

De hoeveelheid vluchtelingen en de vluchtelingensituatie in het algemeen worden altijd beïnvloed door een groot aantal externe factoren. Het aantal vluchtelingen is momenteel hoger dan ooit tevoren. Door klimaatverandering, bevolkingsgroei in ontwikkelingslanden, conflicten in verschillende gebieden en andere factoren ziet het er naar uit dat de situatie in de nabije toekomst niet verandert. Er is waarschijnlijk nog lange tijd behoefte aan constructieve, creatieve inspanningen om de dagelijkse levens van vluchtelingen te verbeteren en hen te ondersteunen bij hun integratieproces.

Zowel nationaal beleid als de infrastructuur die beschikbaar is om hiermee om te gaan, kunnen op meerdere manieren veranderen en ontwikkelen. Dit is afhankelijk van waar je woont en wie het voor het zeggen heeft. Vluchtelingenkampen en –centra worden vaak geleid met een kortetermijnvisie. Veel van onze bronnen hebben ervaren dat centra halverwege het opstartproces van een project verplaatst of gesloten werden. De onvoorspelbaarheid van deze situatie beïnvloedt je werk waarschijnlijk op meerdere manieren. Het heeft een expliciete impact op het dagelijks leven van de vluchtelingen en de professionals die bij de centra betrokken zijn.

Flexibiliteit speelt hier een grote rol. Wat doe je als het vluchtelingencentrum wordt gesloten en je nog over genoeg tijd en financiering beschikt om je project voort te zetten? Of als de demografie van de deelnemers drastisch verandert? Voor dat soort uitdagingen bestaan geen pasklare antwoorden of oplossingen. Zolang je werkzaam bent in dit veld moet je altijd voorbereid zijn op dit soort gebeurtenissen. Ook moet je creatief zijn in het zoekproces naar nieuwe wegen en oplossingen voor je project.

Dit beïnvloedt niet alleen de structuur en organisatie van je project, maar ook de dagelijkse samenwerking en communicatie met het personeel en de deelnemers. De Noorse muzikant Igor Dunderovic vat dit treffend samen in zijn tekst over het leiden van workshops in vluchtelingencentra: "Ik kan nu in alle eerlijkheid melden dat geen enkel workshop volgens plan is verlopen" (Dunderovic 2017). Zijn ervaring betrof zowel de organisatie van de centra in het algemeen, op elk niveau, als de onvoorspelbaarheid omtrent de deelnemers: Komen ze opdagen? Komen ze volgende week opdagen? Zijn ze gewend om te zingen? Met welk muzikaal niveau moet ik tijdens de voorbereiding rekening houden?

Deze onderwerpen worden besproken in hoofdstuk 3, 4 en 5. De beste manier om je op dergelijke uitdagingen voor te bereiden, is om vooraf rekening te houden met verschillende resultaten. Werkt de opzet die je voor de sessies bedacht hebt bij zowel grote als kleine groepen? Wat als je maar één deelnemer hebt? Wees bereid om te improviseren en je plannen gaandeweg aan te passen. Het slechtste wat je kunt doen is opgeven omdat het project niet is uitgekapt zoals je je had voorgesteld. Als er maar twee mensen deelnemen, kan het voor hen alsnog zeer waardevol zijn! En als het vluchtelingenkamp verdwijnt, kunnen andere vluchtelingen mogelijk wel nog profiteren van je initiatief.

De structuur van de centra en de kampen, en vooral ook de levenssituatie en traumatiserende ervaringen van veel van de vluchtelingen, beïnvloeden je werk op verschillende manieren. Je kunt jezelf hier slechts tot op zekere hoogte op voorbereiden. Je instelling, aanpak en reacties ten opzichte van deze uitdagingen zijn echter net zo belangrijk als je vermogen om je werk te plannen en te structureren. Daarom hebben we het volgende hoofdstuk "Attitudes" genoemd.

Hoofdstuk 2: Attitudes

We sloten onze introductie af met Nora B. Kulsets verhaal over Farah op de kleuterschool. Dit hoofdstuk over attitudes willen we graag beginnen met het verhaal over Louis en “hospitable choir singing” van professor Anne H. Balsnes. Deze verhalen representeren een aantal van de beste resultaten van samen zingen met vluchtelingen en migranten die we zijn tegengekomen. Hopelijk fungeren ze als inspiratiebron om je muzikale vaardigheden in te zetten voor mensen die hier aankloppen. De tekst van Balsnes wijst daarnaast echter ook op belangrijke aspecten die aan bod zouden moeten komen bij de voorbereiding van je project. Die aspecten zijn minder concreet maar daarmee zeker niet minder belangrijk dan grondige voorbereiding en budgettering. Ze gaan namelijk over je mentale voorbereiding en de attitude die je gedurende het hele proces aanneemt. Na het verhaal van Louis gaan we dieper op een aantal van die aspecten in.

“Hospitable choir singing”

door Anne Haugland Balsnes, Noorse professor muzikwetenschap.

Louis overleefde de genocide in Rwanda, maar verloor zijn hele familie. Hij sloeg op de vlucht en wist Noorwegen te bereiken. Het leven was hard en hij voelde zich eenzaam. Na een tijdje sloot hij zich aan bij een multicultureel koor. Het koor veranderde alles, zo zegt hij. Het leven werd betekenisvoller nu hij koorrepetities had om naar uit te kijken. Hij werd gevraagd om de andere zangers een lied uit zijn thuisland te leren, dat populair werd binnen het koor. Ook kreeg hij solo's. Hij begon zichzelf te beschouwen als meer dan alleen een vluchteling: als koorzanger en solist – als iemand die iets kon bijdragen. Zingen met zijn koorvrienden gaf hem moed. Het koor werd zijn nieuwe familie. Het hielp hem om te integreren in een nieuw land en om een beter leven te krijgen.

Wat vertelt Louis' verhaal ons over zingen in een koor in het algemeen en voor vluchtelingen in het bijzonder?

Zingen in een koor gaat over samenwerking, groepsgevoel en saamhorigheid. Een koor doet vriendschappen ontstaan en creëert netwerken. Het koor kan fungeren als sociale ontmoetingsplek die isolement en eenzaamheid

tegengaat – zaken die voor een vluchteling in een nieuw land bijzonder belangrijk zijn. Het kan uitgroeien tot een plek waar je thuishoort, waar op je wordt gerekend – kortom, tot een nieuwe familie.

Veel vluchtelingen missen een plek waar ze voelen dat ze ertoe doen. In veel goedbedoelde initiatieven verworden zij onbedoeld tot passieve ontvangers van hulp. Binnen een koor draagt iedereen bij aan het creëren van een collectief geluid. Men leert nieuwe liederen en ontwikkelt vaardigheden. Zingen in een koor biedt een ervaring van meesterschap. Dat versterkt het zelfvertrouwen en het gevoel ertoe te doen en voor anderen van waarde te zijn. Het kan iemand het gevoel geven dat hij of zij meer is dan alleen een vluchteling, zoals ook voor Louis het geval was.

Iedereen heeft baat bij regelmatige afspraken en gebeurtenissen om naar uit te kijken – dat geldt absoluut ook voor vluchtelingen, die vaak in een onvoorspelbare staat in een vreemd land leven. Betrokkenheid bij een vaste, waardevolle activiteit draagt bij aan gevoelens van zingeving en verbondenheid. Bovendien zijn veel vluchtelingen vanuit hun thuisland bekend met zingen in een koor. Het zingen creëert een verbinding met het leven van voor de vlucht. Zingen in een koor kan een sterke, concrete, auditieve ervaring van saamhorigheid creëren, plus het gevoel deel uit te maken van iets wat jezelf overstijgt.

De zangstem is een deel van het lichaam en is sterk verbonden met de ademhaling. Tijdens het zingen ontspan en train je je spieren, botten en longcapaciteit. Zingen draagt bij tot lichamelijk welbehagen. Zingen in een koor zorgt behalve voor vreugde en enthousiasme ook voor mentaal welzijn. Het wordt omschreven als een “kick”, als het gevoel van verliefdheid of een langdurige high. Zulke ervaringen zijn waardevol voor de gezondheid en de kwaliteit van leven.

Taalvaardigheid is een van de belangrijkste aspecten van integratie in een nieuw land. In een koor kan je een nieuwe taal leren in een vriendelijke, laagdrempelige omgeving door middel van communicatie tijdens repetities en via liedteksten. Je hoeft de landstaal niet vloeiend te spreken om als volwaardig koorlid geaccepteerd te worden. Een koor draagt bij tot de totstandkoming van sociale netwerken, wat ook essentieel is voor integratie.

Zingen in een koor is de eenvoudigste manier van muziek maken, omdat het instrument – de zangstem – deel van het lichaam uitmaakt. Voor een koor heb je alleen een groep mensen, een beschikbare locatie en een dirigent nodig. Toch is er geen garantie dat de vele positieve resultaten die hierboven genoemd zijn, bereikt worden. Het is cruciaal dat zowel het sociale als het muzikale gedeelte van het koor doordrongen zijn van gastvrijheid.

Het koor waar Louis deel van uitmaakt, bevat zowel mensen met een Noorse achtergrond als mensen uit vele verschillende landen. Iedereen wordt begroet met een handdruk of een knuffel, en de woorden “Welkom, goed je weer te zien”, “hopelijk tot volgende week!” Met sommige zangers is er nog extra contact, zoals een sms’je met een herinnering aan de repetitie, of misschien een lift vanaf hun verblijfplaats.

De pauzes zijn belangrijk voor sociaal contact. Bovendien komen de koorleden vaak samen buiten de repetities om: ze spreken bijvoorbeeld af om samen te eten of naar een voetbalwedstrijd te kijken. De repetities gaan er ontspannen aan toe. Ze beginnen niet altijd op tijd en mensen verlaten de ruimte niet altijd direct zodra het tijd is. Er zijn geen registratieformulieren of ledenlijsten, het is een komen en gaan van deelnemers. De docenten doen hun best om een eenvoudige variant van het Noors te spreken, opdat de nieuwe leden de verstrekte informatie beter begrijpen.

Iedereen kan deelnemen aan het koor. Hun filosofie is dat “iedereen kan zingen” – het is gewoon een kwestie van tijd en oefening. Uit volle borst zingen is belangrijker dan mooi zingen. Fouten zijn toegestaan, en er wordt veel gelachen.

De koren zingen makkelijke driestemmige stukken. Ze maken nooit gebruik van bladmuziek, maar wisselen online geluidsbestanden uit om thuis te oefenen. Vanwege het steeds veranderende ledenbestand, heeft elke stemgroep een paar vaste leden nodig.

De dirigent van Louis’ koor vat het doel van het koor als volgt samen: “samenkomen - ieder met hetzelfde doel, ieder gelijkwaardig - en elkaar ontmoeten in een hartelijke groep, wat zingen in essentie is.” Wanneer een koor in sociaal en muzikaal opzicht gastvrij is, kan het waardevolle ervaringen en kameraadschap bieden en bijdragen aan zelfredzaamheid en een betekenisvol leven. Een gastvrij koor kan de integratie, gezondheid en kwaliteit van

leven – kortom, een beter leven – van nieuwkomers bevorderen.

Anne Haugland Balsnes (geb. 1969) is professor muziekwetenschap en hoofd onderzoeksbeleid aan de Universiteit van Agder en Ansgar University College in Kristiansand, Noorwegen. Ze is ook praktiserend dirigent en zangeres.

In de lente van 2012 onderzocht Balsnes het KIA Multicultural Gospel Choir (het KIA-koor) in Kristiansand, Noorwegen. Het koor is onderdeel van KIA – wat staat voor “Kristent Interkulturelt Arbeid” of “Christelijk Intercultureel Werk”. Het onderzoek was gebaseerd op participerende observatie en interviews en richtte zich op koorleden met een vluchtelingenachtergrond. Twee van de dirigenten van het koor en vijf zangers uit verschillende landen werden geïnterviewd. Een van hen was Louis, wiens verhaal hier beschreven werd.

Wat is het verschil?

Waarom zou een handboek zoals dit nodig zijn om samen met vluchtelingen te zingen? Is het niet precies hetzelfde als alle andere koren of vormen van samen zingen? Is het niet vreemd om aan te nemen dat samen zingen met vluchtelingen anders is dan zingen met ieder ander? Dit zijn belangrijke vragen. Net alleen om te voorkomen dat je in de val loopt en mensen tot het label “vluchteling” reduceert, maar ook om te ontdekken waarin het verschil precies zit.

Vermoedelijk delen mensen overal ter wereld dezelfde hoop en levensdromen, maar het beginpunt en de weg richting deze bestemming kunnen sterk verschillen. Een belangrijk verschil tussen jou en de mensen met wie je tijdens het project in contact komt, is waarschijnlijk het (levens)pad dat je afgelegd hebt voordat je elkaar ontmoet. Als je een gevaarlijke reis had meegemaakt en heel ver van huis was gevlucht, had je waarschijnlijk een andere kijk op verschillende aspecten van het leven. Ook zou je meer behoefte hebben aan een vriendelijke blik, een knuffel of een warm onthaal, waar je ook bent.

Om die redenen ontwikkelde de koordirigent van Louis de eerder beschreven specifieke filosofie en routines voor zijn repetities. En daarom is het van belang om tijdens het werken met vluchtelingen verschillende aspecten van je eigen gedragingen, vooroordelen en kennis te overdenken.

Er kunnen verschillen zijn omtrent de cultuur en traditie van de deelnemers, hun relatie tot muziek en zingen in het algemeen, en de manier waarop dat soort activiteiten georganiseerd worden. Dat kan zowel invloed hebben op je praktische en pedagogische benadering, als op je algehele attitude tijdens het organiseren en leiden van je project.

Enkele belangrijke zaken waarmee je rekening moet houden worden hieronder verder besproken.

Een warme en hartelijke groep

Zoals eerder aangegeven, kan het werken in vluchtelingenkampen en –centra een onvoorspelbaar en uitdagend proces zijn. Bereid je hierop voor en neem ook je eigen vermogen om met onvoorspelbare werksituaties om te gaan onder de loep. Hoe reageer je als je project anders verloopt dan oorspronkelijk gepland? Bereid jezelf mentaal voor op uitdagingen op het gebied van concentratievermogens, punctualiteit en een regelmatige opkomst van de deelnemers.

Ons beste advies zou zijn om je te houden aan je planning en zo helder mogelijk over te brengen wat je van de deelnemers verwacht. Als je in je schema te veel ruimte voor flexibiliteit toelaat, bestaat de kans dat het je werk zal belemmeren. Aan de andere kant blijkt uit het verhaal over het koor van Louis dat het belangrijk is dat de deur altijd open staat: zorg in je werk voor een vriendelijke, warme benadering, zodat de deelnemers blijven terugkomen. De uitdaging is om een geschikte balans tussen deze twee aspecten te vinden.

Een aantal van onze bronnen benoemde ook culturele verschillen. Dit kan betrekking hebben op de eerdere ervaring van de deelnemers met samen zingen, of het gebrek hieraan. Sommigen zijn misschien heel bekend met de activiteit, terwijl het voor anderen iets heel nieuws kan zijn. De belangrijkste uitdaging is om een benadering te vinden waarmee alle koorzangers, ongeacht hun eerdere ervaring, kunnen deelnemen. Soms kunnen er ook culturele verschillen zijn wat betreft de manier waarop met kinderen en misschien met vrouwen wordt omgegaan.

De sleutel blijft het houden van een opendeurenbeleid en het niet veroordelend reageren als dergelijke kwesties opkomen. Luister en probeer te begrijpen waar de verschillende deelnemers vandaan komen en waarom ze zich op een bepaalde manier voelen. In een open dialoog heb je een grotere kans om afspraken te maken waarin alle betrokkenen zich kunnen vinden, waardoor ze blijven terugkomen en zich welkom voelen.

Hoe kan je jezelf voorbereiden en hoe creëer je een zo goed mogelijke omgeving voor je repetities? Hoewel je sowieso rekening moet houden met onvoorziene omstandigheden, kan je alvast op onderzoek uitgaan en je voorbereiden op het contact met verschillende mensen en situaties. Het kan helpen om voorafgaand aan de eerste ontmoeting al op de hoogte te zijn van de demografische achtergrond van je deelnemers. Waar komen ze vandaan en wat is hun leeftijd, sekse en levensverhaal?

Overweeg om je verder te verdiepen in de landen en culturen die vertegenwoordigd zijn. Wat zijn de dominante culturen, religies en volkeren van een bepaald land? Wat kan je leren over de reis die de koorleden hebben moeten doorstaan?

Als je je kunt inleven, begrip kunt opbrengen, en kunt aantonen dat je al bekend bent met hun cultuur en herkomstland, is de kans groot dat je goed van start gaat. Dat stelt je ook in staat om eventuele moeilijkheden die tijdens de sessie naar boven komen, te begrijpen en respecteren.

Het kan er ook voor zorgen dat je naar je eigen achtergrond gaat kijken. Misschien ga je ook onderzoeken welke hoofdaspecten je eigen culturele referentiekader omvat en hoe je jezelf verhoudt tot georganiseerd samen zingen. Wat zijn je eigen vooronderstellingen en waar komen ze vandaan? Zijn er aspecten in je cultuur die voor buitenstaanders misschien vreemd lijken? Heeft het zin om je aanpak te veranderen? Zijn er misschien interessante elementen op te pikken uit andere muzikale culturen?

Samengevat: wees respectvol, bescheiden en sta open voor alles wat zich voordoet en voor alle mogelijke verschillen die zich aandienen. Dit kan je het best bereiken door je eigen kennis te vergroten en kritisch te kijken naar je eigen cultuur en dat wat je vertegenwoordigt. Als je daarin slaagt, kun je een warme, open en vriendelijke sfeer van saamhorigheid creëren, met ruimte voor magische muzikale ontmoetingen.

Wat is je doel? Proces, niet product

Het is essentieel om te reflecteren op je doelstellingen en streven voor het project. In ons onderzoek werd op meerdere momenten gewezen op het gevaar om vluchtelingen als middel te zien. Als je een project wilt creëren met een vaststaand artistiek resultaat en zelfs publiciteit in de media of andere aandacht van het publiek ambieert, dan loop je het risico dat je uit het oog verliest waar je focus in dit soort werk zou moeten liggen.

Dat aandachtspunt is vrij nauwkeurig samengevat door Tania Cañas, artdirector van de Australische organisatie RISE: Refugees, Survivors & Ex-detainees. In een tekst van haar hand beschrijft ze tien onderwerpen om binnen artistiek werk met vluchtelingen rekening mee te houden (Cañas 2017). De volledige tekst is beknopt, toegankelijk en sterk aan te raden. We wijzen je graag op het volgende citaat:

“Stel jezelf kritische vragen bij je intentie. Onze worsteling is geen kans, onze lichamen geen valuta om je carrière mee op te bouwen. Focus niet slechts op ‘de ander’ (‘waar vind ik vluchtelingen, enz.’), maar onderwerp je eigen intenties aan een kritische, reflexieve analyse. Wat is je motivatie om te werken met dit specifieke onderwerp? Waarom op dit specifieke moment?” (ibid.)

Sommige potentiële kwesties kunnen zonder twijfel constructief behandeld worden als artistiek beginpunt, en als muzikant of artiest is er binnen dat soort werk veel te leren en te ontwikkelen. Toch moet je altijd de intentie hebben om een zo goed, creatief en open mogelijke omgeving te creëren voor de deelnemende vluchtelingen. Verderop wordt uitgeweid over de kwestie rondom optredens voor publiek. Onthoud wat betreft je houding ten opzichte van dit werk dat je focus op het proces moet liggen. Hoe draagt je project bij tot de kwaliteit van leven van de deelnemers en wat levert het hen op om mee te doen? Artistiek werk met vluchtelingen is geen podium om je artistieke meesterschap te tonen. Blijf jezelf altijd bewust van de manier waarop je de vluchtelingen benadert. Voorkom dat je ze maakt tot “rekwisieten” in een of ander muziekproject. Kortom: focus op het proces van samen zingen.

Hoofdstuk 3: Repertoire

Voor een koor met jonge vluchtelingen is de repertoirekeuze misschien nog wel belangrijker dan voor ieder ander koor. De liederen die gezongen worden, zullen een enorme impact hebben op de mate waarin de vluchtelingen zich thuis voelen in het koor, en daarmee op het succes van het volledige project. Er bestaat een aantal criteria bij het bepalen van het repertoire voor jonge vluchtelingen. Het kiezen van geschikte liederen kan een uitdaging zijn. Je krijgt immers te maken met veel inherente factoren, zoals leeftijd, profiel, culturele en muzikale achtergrond en de ervaring een vluchteling te zijn. Het kan zelfs al een uitdaging zijn om genoeg bronnen te vinden om uit te kiezen.

In dit hoofdstuk reiken we je een aantal ideeën en effectieve werkmethoden aan. Koordirigenten van verschillende vluchtelingenkoren zijn zo vriendelijk geweest om die met ons te delen. Hopelijk helpen deze ideeën je bij de uitdagingen die je kunt tegenkomen tijdens het samenstellen van een repertoire voor jonge vluchtelingen.

Gedurende het "Sing Me In"-project hebben we verschillende repertoirebronnen verzameld en gerangschikt. De resulterende repertoirebundel is opgesteld als hulpmiddel om je ideeën in verschillende richtingen te verkennen, zodat je je repertoire voor vluchtelingenkoren kunt ontwikkelen. Je kunt het betreffende handboek, "Sing Me In: repertoirebundel", downloaden via onze website www.SingMeIn.eu.

Repertoire kiezen

Een eerste selectie maken

Na het verkennend onderzoek en het inwinnen van informatie over de koorleden, kan je een eerste selectie van liederen maken. Bij je keuze is de leeftijdsgroep een bepalende factor. Werk je met vluchtelingenkinderen tot 12 jaar, dan zoek je naar kinderkoorrepertoire dat makkelijk is om te leren en na te zingen. Voor jongvolwassenen, daarentegen, kan je meer liederen met een wat complexer taalgebruik toevoegen. Ook is het belangrijk om het repertoire niet te beperken tot een paar talen. Het is zeker mogelijk om in vluchtelingenkoren meerdere talen te

gebruiken. Elke andere taal helpt de zangers namelijk om zich via de liederen open te stellen voor andere werelden en culturen.

We raden je sterk aan om te beginnen met vrij makkelijke, levendige en vrolijke liederen. De meeste vluchtelingen koren gebruiken kinderliedjes en traditionele volksliedjes van over de hele wereld. Het belangrijkste voor het vluchtelingen koor is dat de zangers zich vermaken, sociale contacten opdoen en inspirerende muzikale momenten met elkaar delen. Daarom zou de muzikale inhoud van het koor niet alleen moeten bestaan uit een vast repertoire, maar wellicht ook uit een selectie van improvisatieactiviteiten.

Het is belangrijk om geen ingewikkelde stukken uit een andere taal te gebruiken. Veel koordirigenten geven aan dat zij liederen proberen te kiezen met makkelijke ritmes en melodieën, voorspelbare harmonische structuren en makkelijk taalgebruik. Ook is het een optie om te zingen zonder echte taal, bijvoorbeeld met gebruik van alleen lettergrepen of klinkers zonder werkelijke betekenis. Sommige dirigenten kiezen ervoor om stukken op te nemen met vrij eenvoudig Engels, of liederen met veel herhaling van woorden, zinnen en riedeltjes.

Een Turkse leider van een groep vluchtelingen wees erop dat dit soort projecten soepeler van start gaat wanneer men melodieën gebruikt die de vluchtelingen goed kennen. Het kan nog weleens tegenvallen om een gemene deler te vinden voor iedereen, maar probeer op zijn minst om simpele melodieën te kiezen. In landen waar westerse muzieknotaties niet veel gebruikt worden, moeten de liederen eenvoudig genoeg zijn om via herhaling te leren. Daarnaast vergt het in veel niet-westerse culturen veel geduld van de dirigent om het koor in verschillende stemgroepen op te delen. Die culturen zijn mogelijk gewend om eenstemmig te zingen. Een andere suggestie is om te kiezen voor liederen met begeleiding, waarmee het koor sneller vorderingen kan maken dan met a capella stukken.

Zodra je je beginrepertoire hebt opgesteld, kan je het bij je eerste repetities gaan gebruiken. Op basis van de feedback van het koor kan je het repertoire later aanpassen. De aanpassingen zijn afhankelijk van de benadering van de groep: je kunt liederen die niet geschikt zijn voor de zangers schrappen of juiste nieuwe stukken aan het repertoire toevoegen. In een standaardkoor is het gepast om het repertoire voor het hele komende seizoen vanaf het begin vast te leggen, maar bij vluchtelingen koren is het belangrijk om met het project van start te gaan en gedurende het proces flexibel te zijn.

Koorparticipatie in de samenstelling van het repertoire

De oprichter van het [Begegnungschor Berlin](#), Michael Betzner-Brand, vertelde in een sessie tijdens de conferentie chor.com dat men de zangers van dat koor betreft bij het kiezen van het repertoire. Een zogenaamde "repertoiregroep" zoekt op internet naar liederen en draagt ideeën aan bij de dirigent. De dirigent bekijkt vervolgens of de liederen gezongen kunnen worden, en of de partituur te vinden is of het lied op de een of andere manier te arrangeren is. Dit stimuleert democratische participatie binnen het koor en versterkt het groepsgevoel bij de zangers, omdat ze invloed hebben op de artistieke keuzes van het koor. Desalniettemin is het belangrijk dat de dirigent/artistiek leider het laatste woord heeft over het repertoire.

Wat in vluchtelingen koren ook gebruikelijk is, is dat de koorleden liederen in hun eigen moedertaal meebrengen. De aangedragen liederen verrijken het repertoire met een keur aan talen en sferen. De zangers kunnen de liederen zelfs aan het koor leren, uiteraard afhankelijk van de vaardigheden van de koorzangers in kwestie. Ze kunnen in ieder geval een versie van het lied zingen voor iedereen of hun taalgenoten. Als ze niet over de vaardigheden beschikken om met het koor te communiceren, kan de dirigent de liederen met hun hulp en input aan de groep introduceren. Dit is een zeer effectieve methode, omdat het saamhorigheidsgevoel onder de koorleden zo wordt versterkt. Ze krijgen de kans om hun identiteit, cultuur en taal via muziek uit te wisselen in het vreemde land waaraan zij zich proberen aan te passen. Als het repertoire liederen bevat die zij herkennen en makkelijk kunnen zingen, voelen ze zich meer thuis en zijn ze zelfverzekerder over hun kunnen.

Taalkeuze

Het is van groot belang om liederen in de moedertaal van de zangers in het repertoire op te nemen. Door ook liederen uit het gastland op te nemen, kan je de vluchtelingen helpen om via het koor vertrouwd te raken met hun nieuwe land. Ook liederen in een neutrale taal - een taal die geen van de zangers vloeiend spreekt - kunnen alle

zangers het gevoel geven dat ze erbij horen. In zo'n geval zijn alle koorleden namelijk even bekend met de liederen. Denk aan liederen in een Afrikaanse taal voor Syrische vluchtelingen in Duitsland. Ga er niet zomaar vanuit dat iedereen heel vertrouwd is met westerse popmuziek. Zo is het goed mogelijk dat een Syrische vluchteling helemaal niet bekend is met een lied van Michael Jackson, terwijl een westers koor dat waarschijnlijk wel is.

Er bestaan veel innovatieve manieren om tijdens je koorsessies gebruik te maken van taal. Denk bijvoorbeeld aan het schrijven van verhalen waar alle groepsleden in voorkomen, aan het combineren van liederen en verhalen, of – vooral bij kinderen – aan het combineren van taal en beweging. Zoals we later nog beschrijven, zijn bewegingen en gebaren een fundamenteel instrument om te communiceren naar de groep. Als die gebaren gecombineerd kunnen worden met specifieke woorden en betekenissen, kunnen zowel de repetitieperiode als de inhoud van de liederen makkelijker bij het koor aanslaan.

Moeilijkheidsgraad

Vrijwel alle successen uit de praktijk laten zien dat het nodig is om bij een vluchtelingenkoor gebruik te maken van een vrij gemakkelijk repertoire. Zorg ervoor dat je eerst het niveau van het koor onderzoekt, zodat je het niveau van het repertoire daar vervolgens op kunt aanpassen. Verlies nooit het hoofddoel van dit koorproject uit het oog: sociale inclusie via muzikale prestatie. Functioneert het koor goed, zowel qua opkomst als saamhorigheidsgevoel? Dan kan je wat uitdagendere liederen uitproberen. Het draait er tenslotte vooral om dat er een sfeer van "samen zingen" wordt gecreëerd, niet dat de muzikale lat heel hoog wordt gelegd.

Wat voor westerse begrippen makkelijk is, kan voor andere culturen bovendien heel moeilijk zijn. Voor een zanger die gewend is om te luisteren naar eenstemmige liederen kan het bijvoorbeeld een schokkende ervaring zijn om meerstemmigheid uit te proberen. Een praktische oplossing om dit proces te versoepelen, is om ostinatostukken (stukken met een herhalend motief) toe te voegen, of de koorleden van de verschillende stemgroepen fysiek in verschillende groepen op te delen, enz. In een later stadium kan je meerstemmigheid uitproberen. Aan de andere kant kan iets wat voor westerse oren misschien vreemd klinkt, heel bekend klinken voor iemand uit een andere cultuur: denk aan microtonale maqams of zangtechnieken waarin veel gebruikt wordt gemaakt van versieringen. Deze verschillende vaardigheden kunnen worden toegevoegd aan het instrumentarium van het koor, zodat de vluchtelingen de kans krijgen om ook iets van hun eigen expertise te tonen.

Het is aan te raden om eerst liederen zonder woorden te gebruiken. Een alternatief is om liederen met een paar makkelijke woorden maar zonder zinnen te gebruiken. Voorbeelden zijn canons zoals "Hello", "Fruit Canon", "Tumba" en "Nimba". Ook is het een optie om de originele liedteksten te vervangen door woorden uit een andere taal. Dit soort canons vind je terug in onze repertoirebundel.

Creativiteit en improvisatie

In een vluchtelingenkoor is er altijd ruimte voor improvisatie. Mogelijk hebben sommige of zelfs veel van de zangers nog nooit in hun leven bladmuziek gelezen. Ze leren dus waarschijnlijk via hun gehoor. Dan kan improvisatie een belangrijke rol spelen, vooral om de koorleden zover te krijgen dat ze gezamenlijk gaan ademhalen en zich echt een groep voelen. Bij een van de onderzochte projecten nam de dirigent van het vluchtelingenkoor zijn Indiase "harmonium" mee naar repetities. Studenten met muzikale ervaring, of hijzelf, improviseerden op het instrument of zongen tijdens de repetities liederen voor het koor. Ook zijn er dirigenten die gebruik maken van improvisatiespelletjes of ijsbrekers, vooral tijdens de warming-upfase van de repetitie.

Zorg ervoor dat de groepsleden in het muzikale ritme komen door ze actief te betrekken bij improvisatiemomenten. Wellicht gaat dit soepeler als de hele groep een vast ritme aanhoudt terwijl individuen of kleine groepen daarop improviseren. Voor een muzikaal onervaren groep kan vrije improvisatie te moeilijk zijn, maar een gecontroleerde en geleide improvisatie versterkt de creativiteit van de groep door de zangers actiever te maken.

Bronnen

Repertoirebronnen kunnen via verschillende kanalen worden gevonden.

Onlinebronnen zijn onder andere uitgebreide websites zoals Musicanet⁶, CPDL (Choral Public Domain Library) en IMSLP (International Music Score Library Project). Maar voor de specifieke liederen waar we in vluchtelingenkoren

⁶ Musicanet, een partner van het "Sing Me In"-project, verwijst naar repertoire dat aan het project gerelateerd is. Gebruik de term "singme in" in het zoekveld!

naar op zoek zijn, kan de "Sing Me In: repertoirebundel" heel handig zijn. Bovendien komen veel dirigenten via hun vrienden uit verschillende landen op praktische manieren aan bladmuziek. Zoals eerder gezegd, kan je ook aan nieuw repertoire komen door koorleden om liederen te vragen. Misschien kunnen ze je geen bladmuziek van het lied overhandigen, maar je wel op ideeën brengen waar je de nieuwe muziek kunt vinden.

Hoofdstuk 4: De sessies leiden

Repetitiesessies van vluchtelingen koren hebben een heel ander karakter dan die van reguliere amateur koren. Ze kunnen op meerdere manieren van elkaar verschillen. Zo is het bij vluchtelingen koren maar de vraag of de koorleden vrijwillig zijn gaan zingen of niet. Normaalgesproken - in een standaard koorsetting - komen de zangers vanuit een persoonlijke behoefte naar de repetities. Voor zangers van een vluchtelingen koor hoeft dat niet altijd het geval te zijn: het is goed mogelijk dat zij niet vrijwillig in een koor zitten. Dit kan een schoolse sfeer creëren van leerlingen die een koorklas moeten volgen, of ze nu willen of niet. Het kan bijvoorbeeld het besluit van de directeur van het vluchtelingencentrum geweest zijn om de vluchtelingen als onderdeel van het sociale programma naar een zangactiviteit te sturen. Een andere factor die van invloed kan zijn op het karakter van je koor, is dat sommige zangers het vanuit hun religie misschien bezwaar hebben tegen zingen. Dit soort situaties vragen om een voorzichtige aanpak: er moet veel tijd gestoken worden in het creëren van een basismotivatie om te zingen.

In andere gevallen doen de vluchtelingen wel vrijwillig mee aan het project. Toch kunnen die situaties alsnog van een standaard koorsetting verschillen, in die zin dat de zangers mogelijk beperkt of geen ervaring hebben met zingen in een koor. De focus van de dirigent moet daarom uitgaan naar het zo effectief mogelijk inrichten van de repetities, zodat er binnen korte tijd goede resultaten kunnen worden geboekt. De vuistregel bij dit soort koren is dat niets verloopt zoals gepland, aangezien er veel factoren zijn waar de leider geen controle over heeft. Dat kan de tijdsinvestering betreffen, maar ook de motivatie, beschikbaarheid en vaardigheid van de zangers, enz.

De sessies voorbereiden

De eerste stap bestaat zoals altijd uit het vinden van een goede repetitieruimte. De meeste vluchtelingencentra beschikken waarschijnlijk niet over perfecte faciliteiten voor repetities. Toch is een fatsoenlijke ruimte met een stabiele temperatuur, goede verlichting en genoeg stoelen al een goed begin. Zoals in het hoofdstuk over het repertoire is beschreven, geven liederen met begeleiding sneller muzikaal resultaat. Als de muzikale leider/dirigent kiest voor begeleiding, is het cruciaal om de begeleider van tevoren op de hoogte te stellen van de situatie. Ook

moet de leider nadenken over de logistiek. In het geval van een keyboard als begeleidend instrument moet je bijvoorbeeld nagaan of er een keyboard beschikbaar is of dat je het naar de locatie moet brengen. Soms kunnen zelfs elektrische kabels of verlengsnoeren een probleem zijn.

Na het vinden van een goede locatie bestaat de volgende stap uit het creëren van werkbare omstandigheden en een goede logistiek. Eten en drinken kan daarbij een belangrijke rol spelen. Als er hapjes en drankjes beschikbaar zijn, kan dat voor sommige mensen extra motiverend werken. Als de plaatselijke bewoners wat eten en drinken meenemen om te delen, helpt dat bovendien om een sterkere groepsdynamiek te creëren. Gezellige momenten moet je niet zien als een verlies van repetitietijd. Beschouw een ruime hoeveelheid gezellige pauzes juist als goede investering in de nieuwe groep die zich onderling aan het vormen is.

De sessie beginnen

Veel dirigenten gaven aan dat ze goede resultaten kregen door hun sessies te beginnen met ijsbrekers. Aan het begin van een sessie is de groep waarschijnlijk nog niet zo georganiseerd en gefocust. Daarom is het een goed idee om de aandacht van de groepsleden eerst te bundelen voordat je start met de muziek. Je kunt de aandacht ook samenbrengen door direct met de muziek te beginnen, maar in dat geval is het belangrijk dat het stuk voor de vluchtelingen makkelijk te zingen is. Voor een gevorderde groep kan dat bijvoorbeeld een lied zijn dat ze in de laatste sessies gezongen hebben; voor beginnende groepen een lied dat ze heel goed kennen vanuit hun eigen cultuur. Ook niet-muzikale ijsbrekers kunnen heel goed resultaat leveren, zolang de instructies makkelijk te volgen zijn. Door te ingewikkelde instructies kan het koor vanwege de taalbarrière gauw de draad kwijtraken. Dus, als een standaard ijsbreker te ingewikkeld is, deel ze dan op in makkelijkere stappen. Het gaat erom dat de groepsleden hun aandacht op de repetitie richten voordat het muzikale gedeelte inhoudelijk begint.

Een passend repertoire samenstellen

Wanneer je gebruikmaakt van symbolen en symbolische uitleg, is het cruciaal om alert te blijven op mogelijke kwetsbare punten. Dit vormt een extra reden om het repertoire nogmaals goed te controleren: om na te gaan of de inhoud geen onvoorziene psychologische gevolgen teweegbrengt. Neem bijvoorbeeld een heel simpel, onschuldig lied over boten op zee dat mogelijk heel goed bij het muzikale niveau van het koor past. Als veel van de vluchtelingen echter lange, moeilijke nachten in boten op zee hebben doorgebracht en daar misschien goede vrienden of familieleden hebben verloren, dan is dit lied niet zo'n gepaste keuze. Het is dus van belang dat de leider bij het samenstellen van de inhoud heel zorgvuldig omgaat met mogelijke trauma's.

Gezamenlijke taal en gebaren creëren

Veel onderzochte voorbeelden lieten zien dat vluchtelingen niet gewend zijn aan de slagtechniek die in westerse landen bij dirigenten gebruikelijk is. Het is daarom misschien niet zo'n goed idee om vast te houden aan een klassieke dirigeertechniek. Probeer in plaats daarvan binnen het koor een gezamenlijke en mogelijk nieuwe taal te creëren om met elkaar te communiceren. Bovendien bleek bij sommige projecten dat het gezamenlijk creëren van die taal positieve effecten heeft, zoals een versterkt groepsgevoel binnen het koor.

Een lijst met veelgebruikte gebaren is een must, vooral wanneer je met kinderkoren werkt. Zo bespaar je tijdens de repetities veel tijd. Voorbeelden zijn: da capo, maatnummer X, met/zonder tekst, met/zonder beweging, spring naar het einde, herhaal na mij, enz. Vanwege de taalbarrière in vluchtelingenkoren is het zeer verstandig om al heel vroeg in de sessies te beginnen met de veelgebruikte gebaren, zodat het koor eraan gewend raakt en begrijpt wat de leider echt bedoelt. Zo bespaar je veel tijd die anders besteed zou worden aan pogingen om uit te leggen wat bepaalde woorden in verschillende talen betekenen. Het is immers belangrijk dat de repetitie efficiënt verloopt, zodat iedereen er gemotiveerd met zijn of haar aandacht bij blijft.

Dirigeertechniek en repetitie

Zoals eerder beschreven, resulteren de veelgebruikte gebaren uiteindelijk in een dirigeertechniek die specifiek is voor het koor maar die per project kan verschillen. De gebruikte techniek heeft altijd hetzelfde doel: heldere communicatie. Veel dirigenten raden aan om flexibel te zijn: hou niet vast aan één specifieke techniek. Imitatie kan vaak een heel handig repetitiemiddel zijn. Als je gebruik maakt van de vraag- en antwoordmethode, hou het dan

eenvoudig door het ritme aan te houden met je handen, voeten of de piano. Ook kan het soms helpen om het ritme of de melodie tijdens het zingen te klappen. Veel dirigenten gebruiken bewegingen om de koorleden te helpen zowel de tekst als de melodie te onthouden.

Taal

Als de groep wat taal betreft min of meer homogeen is, kan het een goed idee zijn om tijdens de repetitie de tijd te nemen de strofes te vertalen. Volgens praktijkvoorbeelden uit Noorwegen lijkt het vertalen van een lied van het Noors naar de moedertaal van de vluchtelingen de band met de muziek te versterken. Probeer er bij het vertalen van liederen uiteraard voor te zorgen dat de liedteksten door een moedertaalspreker in de vreemde taal worden opgeschreven, om zo fouten of misverstanden te voorkomen.

Zoals eerder is beschreven, hoeft men niet dezelfde taal te spreken om toch te kunnen communiceren. Een dirigent herinnerde ons eraan dat muziek een universele taal is. Toch vroeg zelfs deze dirigent soms om een vertaler, omdat veel praktische details beter gecommuniceerd kunnen worden via een vertaling. In het algemeen is dat niet zo'n probleem; de meeste projecten uit het onderzoek stellen namelijk dat er bijna altijd wel een vluchteling in het koor zit die kan vertalen, hetzij naar het Engels, hetzij direct naar de lokale taal.

Soms kan taal ook een heel heikel punt zijn. Een van de Noorse projecten had in het koor een jonge groep vluchtelingen met zeven verschillende moedertalen en zeer beperkte Noorse/Engelse vaardigheden. Die mensen hadden maximaal drie maanden in Noorwegen gewoond en sommigen van hen waren zelfs net gearriveerd. Het was uiteraard niet mogelijk om via een gezamenlijke taal met hen te communiceren. De oplossing van de dirigent was om gebruik te maken van "echoën" als voornaamste leermethode. Ook koos de dirigent ervoor om tijdens de repetities zo weinig mogelijk te spreken en zoveel mogelijk gebruik te maken van lichaamstaal.

Uitdagende gevallen

Vanwege culturele verschillen of ongemak binnen de groep kan je als leider van een vluchtelingenkoor ook met andere onverwachte uitdagingen te maken krijgen. De dirigent/leider van een vluchtelingenkoor in Tarlabası Toplum Merkezi (Community Centre) in Istanbul beschreef de moeilijkheden van verschillende muzikale achtergronden als volgt:

"De meeste kinderen hebben hun muzikale gehoor niet ontwikkeld. Ik probeer ze te leren om samen te handelen; om naar elkaar te luisteren en in harmonie geluid te maken. Soms breng ik ze basale muziekkennis bij, zoals de namen van de noten of verschillende ritmes. Met behulp van de piano laat ik hen oefenen om geluiden van elkaar te onderscheiden, we improviseren en spelen spelletjes. Ik gebruik spelletjes en ritmische oefeningen om hen dingen duidelijk te maken. Inmiddels zijn ze gewend aan opwarmings- en ademhalingsoefeningen. Ons repertoire bestaat uit kinderliedjes en simpele kooroefeningen met leuke melodietjes zonder enige politieke, religieuze of nationale elementen. De kinderen kunnen simpele canons zo ongeveer in het juiste ritme zingen, maar helaas niet altijd toonvast, zelfs niet in het geval van eenstemmige melodietjes. Voor sommige koorleden is het vrij makkelijk, maar voor anderen is het een uitdaging."

In hun werk met mensen van verschillende culturen kunnen dirigenten te maken krijgen met onverwachte uitdagingen. Bij ARCAM (The Research Centre on Asylum and Migration) vertelde een vrouwelijke dirigent: "Aan het begin van de repetities accepteerden ze me niet als koordirigent omdat ik een vrouw ben." En in het geval van een Afghaans jeugdkoor werd het concept van punctualiteit een kwestie. De dirigent verwachtte dat de koorleden op tijd kwamen, maar omdat de koorleden een volledig andere notie hadden van op tijd komen, kwamen ze te laat. De repetities konden nooit op tijd beginnen, omdat de eerste koorleden pas binnendruppelden vanaf de afgesproken aanvangstijd van de repetitie. Dat waren ze vanuit hun eigen cultuur immers zo gewend.

Bij het Afghaanse jongenskoor U18 zorgden een aantal jongens tijdens de repetities altijd voor problemen en verstoringen. De dirigent beschrijft de kwestie als volgt:

"In een ander project van me gaf ik les aan een groep van ongeveer 20 Afghaanse jongens onder de leeftijd van 18. Een aantal van deze jongens hadden een houding die je zou kunnen omschrijven als een stereotypische "bad-ass"-houding en een sterke drang om de "alfa" van de groep te zijn. Dit was een uitdagende situatie om muziekles te geven; als leider werd ik constant onderbroken en de muziek moest op de tweede plaats komen. Dit was een andere dynamiek dan wat ik gewend was en ik moest mijn leerstijl aanpassen aan de criteria van de groep. Zo had

de groep behoefte aan een fysiekere leerstijl (met meer beweging), meer korte pauzes, enz.”

Wanneer je als dirigent/leider geconfronteerd wordt met dit soort unieke gevallen, is het belangrijk om je naar de hele groep creatief, positief en constructief op te stellen. Soms moet je het lef hebben om innovatieve oplossingen te vinden voor dit soort problemen. Het is bovendien aan de dirigent om een harmonieuze sfeer binnen het koor te creëren en op zo'n manier met de verschillen om te gaan, dat ze het koor uiteindelijk verrijken. Dirigenten kunnen verschillende bronnen gebruiken om inspiratie op te doen voor dit soort leiderschap. Ze kunnen bijvoorbeeld op zoek gaan naar vergelijkbare gevallen, zowel in hun eigen sociale kring als in de literatuur over dirigeren. Het is belangrijk om te onthouden dat je niet de enige dirigent bent die dit soort moeilijkheden ervaart. Blijf kalm en ga op zoek naar oplossingen, bespreek het met collega's of raadpleeg Google.

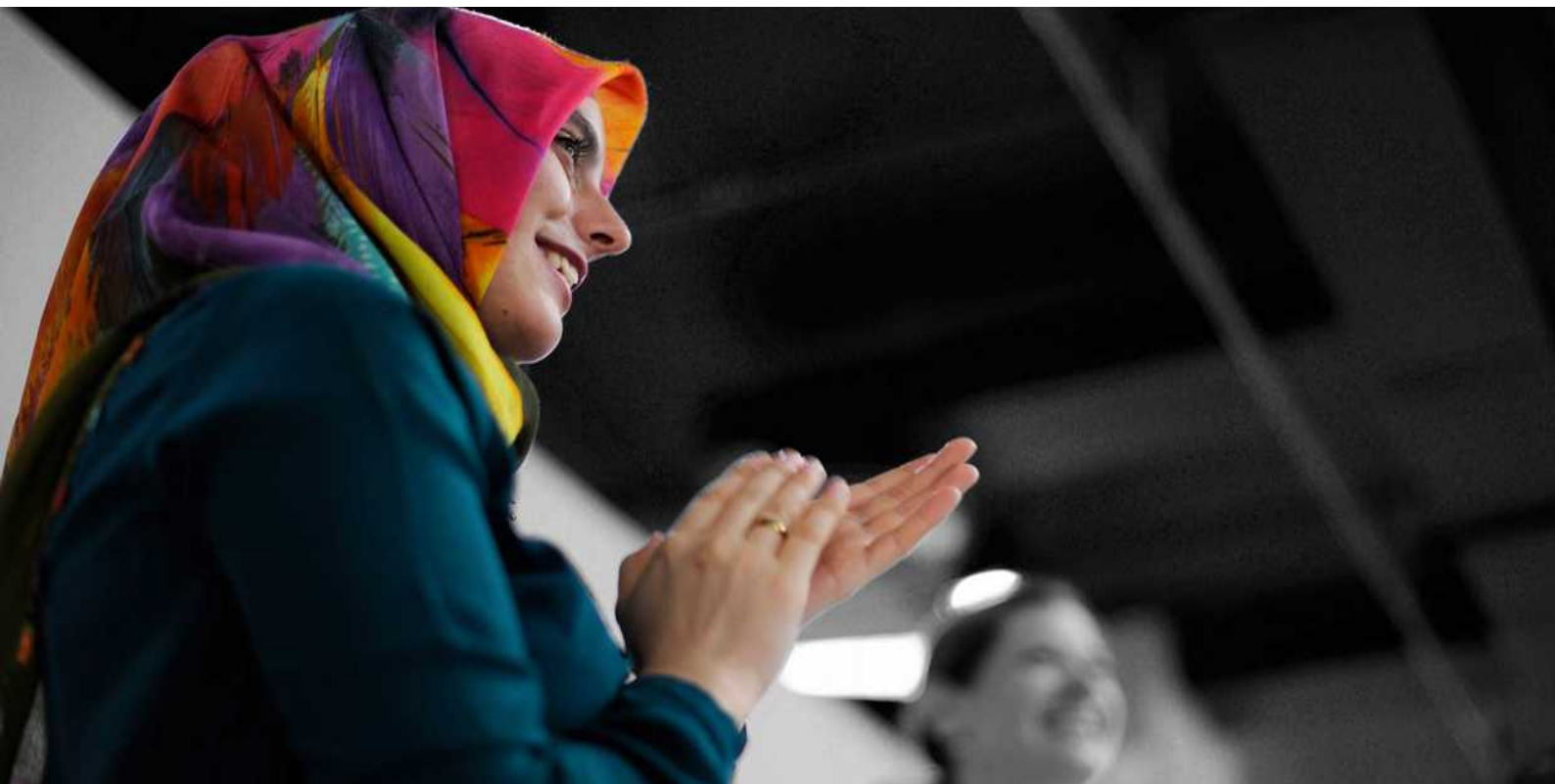
De rol van de dirigent

Dirigenten van vluchtelingenkoren moeten heel veelzijdig zijn. Ze leiden het koor niet alleen in muzikaal opzicht, maar zijn ook de groepsleider, organisator, motivator, teambuilder en soms zelfs een goede "luisteraar" naar de problemen van de koorleden. Het muzikale gedeelte van hun rol is soms maar een klein detail vergeleken met de andere praktische zaken waarmee ze te maken kunnen krijgen.

Veel dirigenten beschrijven dat hun dagelijkse werk in de vluchtelingencentra vooral bestaat uit veel organisatorische kwesties. In dat opzicht fungeert de dirigent meer als groepsleider dan artistiek directeur. De dirigent van het Ankara Refugee Choir wijst erop dat haar basisroutine in het koor bestaat uit een grote hoeveelheid logistiek werk om ervoor te zorgen dat de koorleden überhaupt kunnen worden samengebracht. Toen ze gevraagd werd naar haar rol tijdens de repetities, vertelde ze dat ze als dirigent veel tijd besteedt aan de basisdiscipline van het koor. In dit geval leken de vluchtelingen soms agressief tegen elkaar te zijn en moest de dirigent stevig in haar schoenen staan.

Uit verschillende ervaringen blijkt dat koorprojecten succesvoller zijn wanneer de leden een emotionele band hebben met de dirigent. Aangezien het werken met vluchtelingenkoren niet alleen een muzikaal doel heeft, speelt het artistieke karakter van de dirigent in deze projecten vaak een secundaire rol. Het gaat in plaats daarvan meer om het vermogen van de dirigent om de leden samen te brengen als groep en hen te doen geloven dat muziek een middel tot verzoening kan zijn.

In sommige projecten werd ook opgemerkt dat de dirigent af en toe meer een-op-eentijd met de koorleden moet doorbrengen dan in een gebruikelijke kooromgeving gangbaar is. Sommige vluchtelingen willen graag hun persoonlijke kwesties delen met de dirigent, anderen vooral praktische zaken. Dirigenten van vluchtelingenprojecten zouden daarom meer bereid moeten zijn om naar de koorleden te luisteren dan bij een standaard koorgroep het geval is.

Hoofdstuk 5: Uitvoeringen

De betekenis van een optreden varieert van project tot project. In veel gevallen is het proces van het samenbrengen van het koor zelf het doel en wordt een uitvoering als overbodig gezien. Vanuit die gedachte is het voor jonge vluchtelingen dus niet cruciaal om op een podium op te treden voor een genodigd publiek. Regelmatige of onregelmatige repetities, workshops of sessies zijn in dit opzicht genoeg om het project zinvol te laten zijn. Volgens sommigen zijn uitvoeringen echter wel degelijk belangrijk voor vluchtelingenprojecten. Daarin is een uitvoering een onmisbaar onderdeel van het proces.

Is het noodzakelijk?

Projecten die uitvoeringen niet als essentieel beschouwen, lijken als voornaamste doel te hebben: het faciliteren van een platform om samen te zingen. Wanneer jonge vluchtelingen samenkomen om te zingen, krijgen ze de kans om - tenminste op emotioneel niveau - aan hun traumatische vroegere ervaringen te ontsnappen. Mogelijk is er verder geen behoefte aan een concert ter afsluiting. Volgens sommige organisatoren is dat zonde van de tijd en energie. Anderen hebben aangegeven dat een uitvoering niet belangrijk is wanneer je werkt met kleine kinderen. Een projectleider in het Noorse "Mysebu refugee transit centre" vertelde dat ze niet naar een uitvoering konden toewerken, omdat het onbekend was hoe lang de zangers daar nog zouden verblijven. Zonder garantie van continuïteit is het heel lastig om je te committeren aan een optreden.

De projecten waarbinnen wel prioriteit wordt geven aan een uitvoering, beweren daarentegen dat optredens zo hun eigen voordelen hebben. In veel praktijkvoorbeelden bleek dat een concert een sterkere groepsmotivatie creëert. Wanneer koorleden gezamenlijk naar een uitvoering toewerken, raken ze meer gefocust: ze delen namelijk een specifiek doel. De voltooiing van het proces van repetities en een echt optreden zal de eigenwaarde en het zelfrespect van de individuen versterken. Het gaat hier voornamelijk om het gevoel iets bereikt te hebben. Daarnaast biedt een optreden de koorzangers de kans om dat waaraan ze gewerkt hebben, te delen met de andere vluchtelingen uit het centrum, die waarschijnlijk betrokken worden bij de uitvoering. Dit kan bovendien gezien

worden als cadeautje van de koorzangers aan hun vrienden en familieleden. Zo kan het concert ook een positieve belevenis zijn voor de mensen die niet in het koor zitten. Het kan uiteindelijk zelfs zorgen voor een toename van het aantal koorleden. Als het publiek ook bestaat uit mensen uit andere delen van de samenleving, brengt het optreden de vluchtelingen en hun ervaringen bij hen onder de aandacht.

Anderen hebben ervaren dat optreden op een podium de kinderen een trots gevoel geeft. Het applaus dat ze daarna ontvangen is misschien wel het eerste applaus dat ze ooit in hun leven van een publiek krijgen. Dit kan voor veel mensen een baanbrekend moment zijn. Ook voelen ze zich mogelijk meer gerespecteerd nadat ze voor een publiek hebben opgetreden.

Wat zijn de uitdagingen?

De grootste uitdaging rondom het toewerken naar een uitvoering is dat er mogelijk geen vaste groep mensen is die de repetities op regelmatige basis bijwonen. De basisbehoeften van de vluchtelingen en de aard van de vluchtelingencentra kunnen ertoe leiden dat de groep per sessie verschilt. Sommige leden kunnen op de dag van de uitvoering misschien niet eens naar het concert komen, omdat ze andere praktische kwesties moeten regelen. Het is goed mogelijk dat de meeste leden geen eerdere ervaring hebben met zingen in een koor en dus niet gewend zijn aan westerse koorpraktijken. Het podium opkomen en afgaan, voor een publiek staan, buigen na de uitvoering en plankenkoorts – allemaal zaken waar stuk voor stuk mee omgegaan moet worden.

Ook is het belangrijk om te beseffen dat een uitvoering de kosten van een project doet stijgen. Afhankelijk van de elementen van de uitvoering (muzikanten, kostuums, technische behoeften, locatie, enz.) kan dit een serieuze impact op het budget hebben. Daarnaast heeft een optreden altijd publiek nodig, wat ook iets is dat geregeld moet worden.

Welke oplossingen zijn er?

Een aantal praktische uitdagingen omtrent de zangers zijn op te lossen door tijdens de repetities een concert sfeer te creëren. Zo kan een deel van de groep een lied zingen voor de andere koorleden, die het publiek vormen. Dat lijkt al op een optreden en maakt de zangers ermee vertrouwd wat het betekent om op een podium te staan. Het is volkomen begrijpelijk als de uitvoering zwakkere muzikale aspecten bevat. Dit is een natuurlijk onderdeel van het proces en niemand verwacht dat het optreden een perfecte muzikale uitvoering is. Op sommige uitdagingen heeft de groepsleider mogelijk geen invloed. Zo kan niemand er iets aan doen als een lid om praktische redenen plotseling niet naar de uitvoering kan komen.

Budgetgerelateerde uitdagingen vragen om een voorzichtige aanpak. Uiteraard is de bedoeling van het project niet om geld te genereren of uit te geven. Het is dan ook aan de leider om op zoek te gaan naar slimme oplossingen. Een betaalbare oplossing is om op te treden voor de andere bewoners van het vluchtelingencentrum. Een andere manier is om contact op te nemen met de politieke of private instituties die de vluchtelingencentra ondersteunen en hen om logistieke ondersteuning te vragen.

Waar vindt de uitvoering plaats?

De locatie van de uitvoering moet bovenal een plaats zijn die goed toegankelijk is en waar de koorleden zich op hun gemak voelen. Het is niet haalbaar om een concert te organiseren in een kerk als de islamitische koorleden hier sterke bezwaren tegen uiten. In zulke gevallen kunnen neutrale locaties, zoals cultuurcentra of scholen, gebruikt worden. De locatie dient niet al te ver van de vluchtelingenopvang te liggen, om logistieke redenen en omdat mensen uit het vluchtelingencentrum het concert misschien willen bijwonen. Bovendien willen de zangers mogelijk niet te ver van hun tijdelijke verblijfplaats reizen. Het is belangrijk om de vluchtelingen degelijk, gratis vervoer aan te bieden. Nog beter is het om een locatie te vinden waar geen vervoer voor nodig is. In veel projecten is gebruik gemaakt van scholen, cultuurcentra en kleine concertzalen, maar ook van andere locaties, zoals bibliotheken en liefdadigheidsorganisaties.

Publiek werven

De eenvoudigste en meest voor de hand liggende manier om publiek voor de uitvoeringen te werven, is om andere vluchtelingen uit te nodigen. Ten eerste is die groep makkelijk te bereiken. Daarnaast krijgt het zingen meer waarde wanneer de koorzangers het delen met mensen die in eenzelfde situatie zitten als zij. Bovendien scheelt het in de kosten om op te treden in het asielzoekerscentrum of de vluchtelingenopvang van de koorzangers. Een alternatief is om buurtgenoten uit te nodigen als publiek. Dat heeft als voornaamste doel om warm contact tussen de plaatselijke bevolking en de vluchtelingen te bewerkstelligen. Plaatselijke autoriteiten uitnodigen voor de uitvoering helpt bij de erkenning van het project en kan een trigger zijn voor steun van beleidsmakers.

Wat kan je van een uitvoering verwachten?

Het eindresultaat is waarschijnlijk geen conventionele uitvoering. De muzikale uitkomst kan variëren, afhankelijk van de vele factoren die hierboven zijn besproken. Die zou dan ook niet gebruikt moeten worden als criterium om het succes te bepalen. Niettemin is een van de motiverende factoren voor het optreden wel om samen te werken aan kwaliteit.

Volgens een van de dirigenten is het belangrijkste element van een succesvolle uitvoering uiteindelijk de combinatie van zowel discipline als medeleven en begrip. Met al die uitdagingen is het niet makkelijk om de groep voor te bereiden op een concert. In veel projecten werd geconstateerd dat er elke repetitie wel een paar koorleden afwezig zijn en het moeilijk is om ervoor te zorgen dat ze regelmatig naar de sessies komen. Soms komen mensen plotseling terug en moeten de gemaakte plannen weer gewijzigd worden. Soms komen leden op de dag van het concert zelf niet opdagen. Verwacht dus niet te veel van een concert, maar geniet vooral van de deelnemers en hun ervaring.

Bronnen en referenties

Download de drie andere handboeken van het "Sing Me In"-project via onze website:

- "Sing Me In: jonge mensen met een migrantenachtergrond opnemen in bestaande koren"
- "Sing Me In: werken in een schoolcontext"
- "Sing Me In: repertoirebundel"

Developing narratives around Migration

<https://www.ietm.org/en/publications/creation-and-displacement-developing-new-narratives-around-migration?platform=hootsuite>

Mapping Creation and Displacement (gepubliceerd in samenwerking met UCLG - Agenda 21 for Culture and Culture Action Europe)

[Mapping "Creation and Displacement: developing new narratives around migration"](#)

Met bijlage – lijst van projecten

[Bijlage met 141 artistieke projecten en initiatieven rondom vluchtelingen en migratie](#)

Canas, Tania. RISE 2017. "10 Things You Need To Consider If You Are An Artist – Not Of The Refugee And Asylum Seeker Community- Looking To Work With Our Community" <http://riserefugee.org/10-things-you-need-to-consider-if-you-are-an-artist-not-of-the-refugee-and-asylum-seeker-community-looking-to-work-with-our-community/>

Dunderovic, Igor. Ballade.no 2017, "Musikk i mottak og danser med ulver" <http://www.ballade.no/sak/musikk-i-mottak-og-danser-med-ulver/>

UNHCR 2017a. "Figures at a Glance – Statistical Yearbooks", <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

UNHCR 2017b. "Global Trends - Forced Displacement in 2016". <http://www.unhcr.org/globaltrends2016/>